

Original Research

Socio-cultural factors related to the tendency toward superstition among women living in the suburbs of Yazd

Seyed Alireza Afshani¹
Zahra Sheikhalishahi²

Abstract

Superstition and superstitious beliefs are among the important concerns today to the extent that they could be considered social and cultural issues as they can influence human social life. This study examined the socio-cultural factors influencing the tendency towards superstition among women living in the slums of Yazd, Iran. The study was designed as survey research and the data was collected using a questionnaire with cluster sampling among 246 women living in the slums of Yazd. The validity of the questionnaire was confirmed through content validity and Cronbach's alpha coefficient was used to assess the reliability. The findings of the study indicated that the variables of marital and employment status and social security had no significant relation with the tendency of participants towards superstition. However, the variables including age, socio-economic status, modernism, alienation, life satisfaction, social learning, social exclusion, and the use of mass media had a significant relation with the tendency towards superstition. The results of multiple regression analysis confirmed the significant relation of four variables of life satisfaction, social learning, modernism, and the use of mass media among which mass media had the strongest role in explaining the variable of the tendency towards superstition.

Keyword

Superstition, Modernism, Alienation, Use of mass media, Suburbanization,

---

¹ (Correspondent Author) Professor of Sociology in Yazd University
afshanalireza@yazd.ac.ir

² MA Student in Yazd University. Zahra_sheikhalishahi@yahoo.com

Submit Date:11 /01/2021

Accept Date: 03/06/2021

DOI: 10.22051/JWSPS.2021.34719.2373

Women.

Introduction

Superstitions and superstitious beliefs are among the important issues of the modern world, to the extent that they can be considered as a social and cultural issue that can play an essential part in the social life of humans. The presence of superstitious beliefs among the people of the world and Iran is an undeniable fact. Some of these beliefs are rooted in myths, some originate from particular interpretations of religious principles, and some have been passed down through generations without anyone doubting or researching whether there is any truth to them. In general, superstition refers to the set of beliefs and behaviors formed mostly due to the ignorance and unawareness of humans regarding the causal connections between phenomena and do not comply with logical and scientific principles. As one of the religious and traditional cities of Iran, Yazd is home to a specific and distinct social atmosphere which has a great significance for the present study. Women in Yazd are more inclined to mourning, fear, and believing in fate and destiny because of the gender inequalities, lack of social presence, economic powerlessness, being limited to housekeeping, the patriarch system, and polygamy, and have resorted to superstition in search of a solution. Nevertheless, superstition is among the essential issues in Yazd that influence the beliefs and attitudes of the community. Thus, the present study investigates the socio-cultural factors influencing superstitious tendencies among women living in Yazd urban squatter settlements. Social learning is the theory explaining the phenomenon of superstition. According to the social learning theory, superstitious thoughts and beliefs are rooted in the culture dominating the society that influences generations through their impact on and infiltration into individuals. Thus, some superstitious social habits and cultural traits create superstitious thoughts, ideas, and imaginations in the individual, and the individual later influences other people as a source of spreading superstitions.

Method

The present research is a survey. The statistical population includes women (the age group of 18-64 years) residing in urban squatter areas of Yazd including Hasanabad, Sadrabad, and Eskan (Pardisan). Cochran's sampling formula with a 95% confidence level and an error probability of 5% was used to determine sample size (246), and 246 people were selected out of the statistical population as the statistical sample through cluster sampling. A

researcher-made questionnaire was the tool used in the present study, and content validity was used to examine validity. Reliability was also tested by Cronbach's alpha.

Results

Women turn to superstitions since they are always disfavored by men and the community. This tendency is observed in both single and married women. Besides, our study target community were squatter residents from a low occupation class who were unable of covering their needs and wants, so they resorted to superstitions. Although inclination towards superstitions –which is considered as one of the irrational beliefs in every community- is more favoured in the absence of social security, results of the present research revealed that the feeling of social security is not associated with superstitions. Hence, the variables of employment status, marital status, and the feeling of social security were revealed to have no significant relationship with superstitious tendencies among women, while younger people and those with higher education or studying at the university were less likely to be superstitious. A significant and positive relationship was observed between socio-economic status and superstitious tendencies since unemployed or low-income people tended to resort to superstition to fill their emptiness or wipe out the class difference. A significant and inverse relationship was observed between modernism and superstitious tendencies since the tendency towards superstitions declines with modernity and enlightenment. Moreover, self-alienation and superstitious beliefs had an inverse relationship as well since self-alienated individuals who deem no control and dominance over nature for themselves and have cut their ties with the community tend to resort to superstitions. A significant and positive relationship was observed between superstition tendencies and life satisfaction since people with low life satisfaction suffer from isolation and were mentally incapable of paying efforts to achieve what they want, so they turn to misguided methods such as superstitions. Social learning had a significant and positive relationship with superstitious tendencies since superstitions are traditional beliefs passed down from one generation to the next. People consciously and unconsciously learn others' behaviors through observation, and an individual present in an environment where a specific behavior is repeated more frequently is more likely to tend towards it. Moreover, the variable of social deprivation was revealed to have a significant and positive relationship with superstitious tendencies. In fact, people only resort to superstitions when they fail to reach their ideal situations and suffer from anxiety and fear of the future so that they

can achieve peace and their desires. The use of mass media results in lower tendencies towards superstitious beliefs through raising people's knowledge and awareness, and thus has a significant and inverse relationship with the level of superstitious tendencies in women. Results of multiple regression supported the significant role of the four variables of life satisfaction, social learning, modernism, and the use of mass media in the level of superstitious tendencies, among which mass media played the greatest role in reducing these tendencies.

References

- Abbasi Shawazi, M., J. & Askari Nodoshan, A. (2005). Family change and fertility decline in Iran: A case study of Yazd province. *Letter of Social Sciences*, 25, 35-75. [Text in Persian]
- Abdellahe, F. (2013). The relationship between individual characteristics, personality and family values with a tendency to superstition among urban residents of the city of Najaf Abad. Thesis Submitted for the Award of Master of Department of Payame Noor, Payame Noor University Faculty Humanity Science, Esfahan. [Text in Persian]
- Abedian, N., & Nafari, H. (2016). Effective factors of women's tendency to superstitions. *International Congress on Empowerment of Society in the field of management, economics, entrepreneurship and cultural engineering*, Tehran: 1-13. [Text in Persian]
- Afshani, S. A. (2006). Sociological explanation of the tendency toward superstition. PhD Thesis in Sociology, University of Esfahan, Esfahan. [Text in Persian]
- Afshani, S. A. (2012). *Superstition and the religious community*. Isfahan: Qom Seminary, Islamic Propaganda Office, Isfahan Branch. [Text in Persian]
- Afshani, S., A. & Ahmadi, A. (2009). The modernism level and tendency toward superstitions in the city of Yazd. *Pajooheshname*, 41, 59-100. [Text in Persian]
- Azizkhani, E., Ebrahimi, J., & Abtin, J. (2015). Social Factors Influencing Tendency towards the Superstitions (Case Study: Students of Azad University of Ardabil). *Sociological Studies of Youth Journal*, 18, 53-72. [Text in Persian]
- Azizy, H., & MehdizadeH, S. M. (2016). The Study of Effective factors on women motivations from watching serials satellite channel of GEM (GEM TV) (Case study: women of Kamyaran city). *Journal of Women Social and Psychological Studies*, 3, 137-170. [Text in Persian]
- Bahrami, S. (2018). Survey of the tendency to superstitions among the citizens of Minab. *The fourth provincial scientific research conference "From the perspective of the teacher"*, Bandar Abbas, 1-13. [Text in Persian]

- Bala, R. (2016). Study of level of superstitions and scientific attitude among adolescents. *Glob J Res Analysis*, 5, 349-50.
- Benvenuti, M. F. L., Toledo, T. F. N. D., Velasco, S. M., & Duarte, F. M. (2018). Behavior and illusions: a model to study superstition in a participant replacement experiment. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 31.
- DeFleur, M. L., & Ball-Rokeach, S. J. (1982). *Theories of Mass Communication*. U.S.A: Longman.
- Dehghani, H., & Ebrahimi, H. (2019). Studying the Feeling of Social and Psychological Security with a Tendency toward Superstition (Case Study: Isfahan University Students). *Strategic research on social issues in Iran*, 4, 99-122. [Text in Persian]
- Droudy, M. (2009). Superstitions and its functions. *Journal of Sociology of Superstition in Iran*, Tehran: *Department of Cultural and Social Research*. 41, 181-198. [Text in Persian]
- Ebrahimizad Joyimi, R., Goshtasb, M., Mortazavi, F., & Karami, B. (2014). The sociological study of superstition among Gachsaran citizens. *Proceedings of the International Conference on Behavioral Sciences and Social Studies*, Tehran. [Text in Persian]
- Fazeli, M. (2003). Consumption and lifestyle, Qom: Sobh Sadegh. [Text in Persian]
- Fernandez, E. J., & Timberlake, W. (2020). Superstition revisited: Sex, species, and adventitious reinforcement. *Behavioural processes*, 170, 103979.
- Foroughi, A., & Asgari Moghadam, R. (2010). The Study of Tendency for Superstition among Tehran's Citizens. *Rahbord Journal*, 53, 161-191. [Text in Persian]
- Ghasemi, V., Arizi, F. S., Pourafkari, N., & Afshani, S. A. (2007). Sociological explanation and analysis of the tendency to superstitions. *The University of Isfahan Humanities*, (28)7, 177-198. [Text in Persian]
- Hosseini Dashti, s. m. (1999). *Ma'aref and Ma'arif: Encyclopedia of Islamic Comprehensive*. Tehran: Arayeh Cultural Institute. [Text in Persian]
- Huntington, S. P. (1991). *Political order in changing societies*. Translated by Mohsen Thalasi, *Tehran: Ney Publishing*. [Text in Persian]
- Inglehart, R. (1999). „Trust, well-being and democracy. “V Democracy and Trust, Autor: Mark Warren, 88-120.
- Inglehart, R. F. (2018). Modernization, existential security, and cultural change. *Handbook of advances in culture and psychology*, 7.
- Jahoda, G. (1992). *The psychology of superstition*. Translated by Mohammad Naqi Braheni, Tehran: Alborz Publications. [Text in Persian]
- Jamaati Ardakani, R., & Shafiee Nikabadi, A. (2014). A Comparative Study of the Relationship between Islamic Lifestyle and Belief in Superstitions among

- Working and Housewives. *Second National Conference on Psychology and Behavioral Sciences*, Tehran. [Text in Persian]
- Janalizadeh Chub Basti, H., Babazadeh Baei, A., & Ebrahimi, S. (2009). Students Tendency toward Superstition, a Sociological Inquiry. *Strategy for Culture*, 5, 107-128. [Text in Persian]
- Kalantari, A. H., Bashiri Givi, H., & Gholami Shahsavarlou, S. (2012). The sociological evaluation of effective cultural and social factors on social alienation in givi city. *Journal of Iranian Social Development Studies*, 3, 53-63. [Text in Persian]
- Khaleghifar, M. (2002). Investigating the material and meta-material values of Iranian educated youth, the factors affecting it and its relationship with some cultural symptoms. *Cultural Research Journal*, 13, 107-158. [Text in Persian]
- Khani, L., Elmi, M., Ghaffari, M., & Ismaili, R. (2013). The examination of the relationship between social exclusion and tendency to superstition. *Social studies*, 21, 7-19. [Text in Persian]
- Khani, S. (2016). The investigation of the superstition in the delfan city and its relationship to rationality and religious beliefs. M.Sc. Thesis, Faculty of social sciences Department of sociology, Razi University. Kermanshah. [Text in Persian]
- Lindeman, M., & Aarnio, K. (2007). Superstitious, magical, and paranormal beliefs: An integrative model. *Journal of research in personality*, 41(4), 731-744.
- Mohseni Tabrizi, A. R. (1996). Alienation; a barrier to participation and national development: exploring the relationship between alienation and social and political participation. *Research Letter*, 1, 89-109. [Text in Persian]
- Mohseni Tabrizi, A. R., Hoveyda, L., & Davoodi, M. (2005). Acknowledgement and its effective factors: Measuring the degree of appreciation in adult women in the cities of the provincial capitals. *Journal of Social Sciences and Research*, 7, 1-27. [Text in Persian]
- Nassiri, S., Ghasemi, Y. M., & Feizolahi, A. (2020). Phenomenology of Cultural Consumption of Women Over 15 Years Old in Ilam City. *Journal of Women Social and Psychological Studies*, 18(2), 153-192. [Text in Persian]
- Nazemi, Z. (2013). The study of sociological factors tend to superstition among citizens Saveh's citizens. Master Thesis in Sociology, Payame Noor University Faculty Tehran Gharb, Tehran. [Text in Persian]
- Pakdaman, M. H. (1999). Society against superstitions. Ganaveh: Gothenburg. [Text in Persian]
- PoorAkbarian Jahromi, S. Z. (2017). A survey on the role of family magazines in promoting superstition among housewives. Thesis On: "Media and cultural studies", Faculty of Communication Sciences and Media Studies, Islamic Azad University Central Tehran Branch, Tehran. [Text in Persian]

- Preeti, Sharma, H., & Naz, S. (2017). Superstitious Beliefs and Happiness: A Correlation Study of Young Adults. *Journal of Economic Research*, 14(20), 583-594.
- Rabbani, R., Afshani, S. A., & Najafabadi, S. (2006). Investigating the Difference between the Role of Men and Women in Family Planning (Najafabad Case Study). *Women Studies*, 3, 59-80. [Text in Persian]
- Rabiei, K. (2017). A Search on Individual's Perception of Entity of Superstitions and Influencing Factors Case Study: Isfahan Province. *Journal of Economic Sociology and Development*, 2, 73-102. [Text in Persian]
- Ramazani, kh. (2018). A comparative study of the prevalence of superstitions in attitudes toward public health practices and university graduates in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Provinces. *Cultural Research Society*, 4, 25-40. [Text in Persian]
- Safaei, S., Tayyabi Nia, M., & Erfani, N. (2010). Investigating the sociological factors associated with superstitions. *Social Security Studies Quarterly*, 21, 155-182. [Text in Persian]
- Shahnoushi, M. (2009). Superstitions and some of its causes and contexts. *Research Journal*, 41, 101-116. [Text in Persian]
- Shoabi, F. (2013). Psychology of Superstitions, Pars Book Publications: Electronic version. [Text in Persian]
- Shoja, M., Joibari, L., & Sanagoo, A. (2008). Common Myths among Women about Sexual Relationship in Pregnancy. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 14(2), 220-221.
- Singh, S., Mishra, V. N., Rai, A., Singh, R., & Chaurasia, R. N. (2018). Myths and superstition about epilepsy: A study from North India. *Journal of neurosciences in rural practice*, 9(3), 359-362.
- Slikkerveer, L. J. (1982). Rural health development in Ethiopia: problems of utilization of traditional healers. *Social Science & Medicine*, 16(21), 1859-1872.
- Smith, D. H. (1974). *Becoming modern: Individual change in six developing countries*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Sriram, A. (2018). An investigation of television programs that illustrate superstition and its effect on viewers. *Anthropological Researches and Studies*, (8), 285-302.
- Sultana, Z., Chowdhury, L., & Shapla, N. R. (2019). Study on superstitions related to pregnancy. *Journal of National Institute of Neurosciences Bangladesh*, 5(2), 172-176.
- Talebpour, A., & Karimifar, N. (2019). Comparative Study of Violence against women in Kurdish Regions of Iran and Iraq. *Socio-psychological studies of women*, 4, 131-162. [Text in Persian]

- Tremayne, S. (2006). Modernity and early marriage in Iran: a view from within. *Journal of Middle East Women's Studies*, 2(1), 65-94.
- Yousefvand, F. (2017). The analysis of social and cultural factors in people's tendency to superstition in Alashtar City. Thesis For Degree of Master of Science, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, University of Kashan, Kashan. [Text in Persian]
- Zare, A., zare, H., & Emadi, M. (2017). The Factors Affecting the Propensity for Superstition among Football Players in Iran. *Quarterly Journal of Sports Management and Development*, 2, 31-46. [Text in Persian]

عوامل اجتماعی-فرهنگی مرتبط با گرایش به خرافات در بین زنان ساکن در مناطق حاشیه‌ای شهر یزد

سیدعلیرضا افشانی^۱

زهره شیخ‌علیشاهی^۲

چکیده

خرافه و باورهای خرافی از مسائل مهم دنیای امروز است به طوری که می‌توان آن را به عنوان یک مسئله‌ی اجتماعی و فرهنگی به حساب آورد، مسئله‌ای که می‌تواند نقش مهمی در زندگی اجتماعی انسان داشته باشد. پژوهش حاضر به بررسی عوامل اجتماعی-فرهنگی مرتبط با گرایش به خرافات در بین زنان ساکن مناطق حاشیه‌ای شهر یزد پرداخته است. روش مورد استفاده در این تحقیق از نوع پیمایشی است؛ داده‌ها با ابزار پرسش‌نامه و با استفاده از شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای از ۲۴۶ نفر از زنان ساکن در مناطق حاشیه‌نشین شهر یزد گردآوری شده است. اعتبار ابزار با روش محتوایی و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ محرز شد. یافته‌های تحقیق نشان داد که متغیرهای وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال و احساس امنیت اجتماعی رابطه معناداری با میزان گرایش زنان به خرافات نداشتند؛ در حالی که متغیرهای سن، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، نوگرایی، از خودبیگانگی، رضایت از زندگی، یادگیری اجتماعی، محرومیت اجتماعی و استفاده از وسایل ارتباط جمعی دارای رابطه معنادار با میزان گرایش زنان به خرافات اند. نتایج رگرسیون چندگانه نقش معنادار چهار متغیر رضایت از زندگی، یادگیری اجتماعی، نوگرایی و استفاده از وسایل ارتباط جمعی در میزان گرایش به خرافات را تایید می‌کند که در این میان وسایل ارتباط جمعی بیشترین نقش را در کاهش گرایش به خرافات ایفا می‌نماید.

^۱ نویسنده مسئول، استاد گروه تعاون و رفاه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه یزد

afshanalireza@yazd.ac.ir

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، گروه تعاون و رفاه، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه یزد

Zahra_sheikhalishahi@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۳/۰۳/۱۴۰۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۲

واژگان کلیدی

خرافات، نوگرایی، ازخودبیگانگی، وسایل ارتباط جمعی، حاشیه‌نشینی، زنان

مقدمه و بیان مسئله

از موضوعاتی که در حوزه اعتقادات و باورها وجود دارد و اذهان زیادی را به خود مشغول کرده، آن دسته از اعتقاداتی است که از آن با نام خرافات^۱ یاد می‌شود (فروغی و عسگری مقدم، ۱۳۸۸). پریشانی‌ها و نگرانی‌های انسان از ناتوانی خود در برابر بسیاری از اتفاقات، او را به سوی پذیرفتن باورهای خرافی می‌برد. این دسته از باورها و رفتارهای خرافی حداقل راه‌حلهایی محتمل برای رهایی از اضطراب‌ها و سختی‌ها در اختیار قرار می‌دهند که با وسایل کنونی نمی‌توان از آنان فارغ شد (درودی، ۱۳۸۸). وجود باورهای خرافی در بین مردم جهان و ایران، یک واقعیت انکار ناپذیر است. برخی از این باورها ریشه در افسانه‌ها دارند، برخی ناشی از تعبیرهایی خاص از اصول مذهبی‌اند و برخی سینه‌به‌سینه نقل و پذیرفته شده‌اند بدون آنکه در صحت و سقم آنها تحقیق یا تردید شود (شاهنوشی، ۱۳۸۸).

اساس رویکرد خرافی بشر، جهل است. در قدیم به دلیل اینکه جهل بر عقل حاکم بوده، اکثر اعتقادات مردم خرافه‌پرستی و خرافه باوری بوده است. جوامعی که دچار فقر فرهنگی باشند بستر آماده و مناسبی برای بسط خرافات دارند که این روند در بین طبقات فقیر، نیازمند و درمانده به‌طور فزاینده دیده می‌شود (بالا^۲، ۲۰۱۶؛ اسلیکرویر^۳، ۲۰۰۵؛ شجاع^۴، جویباری^۵ و ساناگو^۶، ۲۰۰۸).

خرافه مفرد خرافات و یک واژه عربی است که ریشه آن «خرف» به معنای چیدن میوه یا فرتوتی است و به عقاید باطل، بی‌اساس، غیرقابل باور و اثبات نشده (همانند جادوگری و

¹ Superstitions

² Bala

³ Slikerveer

⁴ Shoja

⁵ Joibari

⁶ Sanagoo

طالع‌بینی) گفته می‌شود؛ به بیان دیگر، خرافه اعمال و عقاید خلاف عقل و منطق است (حسین‌دشتی، ۱۳۷۹؛ پاکدامن، ۱۳۸۷؛ شعبی، ۱۳۹۲؛ لیندمن^۱ و آرنیو^۲، ۲۰۰۷).

خرافات، اصطلاحی نسبی و مقید به زمان و مکان است و هیچ نوع وسیله عینی برای جدایی آن‌ها از انواع دیگر باورها و اعمال در اختیار نیست، بنابراین، نمی‌توانیم مردم جهان را به دو گروه خرافاتی و روشن فکر تقسیم کنیم. فقط می‌توانیم بگوییم که بعضی‌ها در مقایسه با دیگران بیشتر یا کمتر خرافاتی‌اند (جاهودا^۳، ۱۳۷۱: ۱۰، ۱۶ و ۶۰). به‌طورکلی، خرافات عبارت است از سلسله باورها، عقاید و رفتارهایی که بیشتر بر اثر جهل و ناآگاهی انسان درباره پیوندهای علی پدیده‌ها شکل گرفته و با موازین علمی و عقلی همخوانی ندارد (افشانی، ۱۳۹۱).

آسان کردن کار تفکر و تحلیل عامیانه پدیده‌ها و علت تراشی به‌جای علت‌یابی درباره پدیده‌های طبیعی و فوق طبیعی، سبب اعتقاد به اموری می‌شود که بر تمام پهنه باورها و برنامه‌های زندگی برخی انسان‌ها سایه می‌افکند. لذا خرافه‌گرایی برای جامعه زیان بار است و سلامتی جامعه را به خطر می‌اندازد و سبب می‌شود مردم به رؤیا و توهم روی بیاورند (بهرامی، ۱۳۹۷).

مطالعات خرافات نشان می‌دهد که دلیل به وجود آمدن بسیاری از خرافات بعد از به وجود آمدن آن‌ها از بین رفته و فقط خودشان باقی مانده‌اند و زمانی که بخواهیم علل به وجود آمدن آن‌ها را پیدا و بررسی کنیم به هیچ نتیجه‌ای نمی‌رسیم (افشانی، ۱۳۸۵).

یزد به‌عنوان یکی از شهرهای سنتی و مذهبی ایران، دارای محیط اجتماعی متفاوت و ویژه‌ای است که برای موضوع پژوهش حاضر اهمیت خاصی دارد. اول اینکه شهر یزد یکی از توسعه یافته‌ترین مناطق کشور است و از نظر بسیاری از شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی مانند تحصیلات، شهرنشینی و اشتغال، بالاتر از متوسط کشوری قرار دارد. دوم اینکه، جمعیت یزد نسبتاً همگون است و تنوعات قومی، مذهبی و زبانی فراوانی در آن دیده نمی‌شود و نهایتاً اینکه

¹ Lindeman

² Aarnio

³ Jahoda

شهر یزد دارای فرهنگ مذهبی است و بسیاری از عناصر سنتی خود را همچنان حفظ کرده است (عباسی شوازی و عسکری ندوشن، ۱۳۸۴؛ تریماینی^۱، ۲۰۰۶).

مردم شهر یزد نیز همپای مردم بسیاری از نقاط ایران و جهان عدد سیزده را نحس می‌دانند. به‌جز این مورد، به موارد دیگری می‌توان اشاره نمود که به‌عنوان نشانه‌های خرافات در طول تاریخ در شهر یزد شکل گرفته‌اند. این شهر به دلیل خشک و کویری بودن از قدیم‌الایام آب‌انبارهای بزرگ و تاریکی داشته و باور عموم بر این بوده است که مکان‌های تاریک و اسرارآمیز «جن» دارد. همچنین از قدیم‌الایام اعتقاد به آل در این شهر وجود داشته است که اگر زن زائو تنها بماند آل به سراغش آید و او را با خود می‌برد و یا مورد اذیت و آزار قرار می‌دهد. امروزه استفاده از خرافات به شکل مراجعه به کف‌بین‌ها، رمال‌ها و فال‌گیرها که ابزار کار آن‌ها نخود، قهوه، ورق، کتاب و ... است به چشم می‌خورد که این موارد در یزد نیز مشاهده می‌شود. برخی (به‌ویژه زنان) به دلیل ناآگاهی و ناتوانی در حل مشکلات خویش به دعانویسان رجوع می‌کنند و در پی تدبیر برای حل مشکلات خویش برمی‌آیند. روشن است که این مراجعات نه‌تنها مشکل عده زیادی از آنان را حل نمی‌کند بلکه بر مشکلات آنان می‌افزاید (ناظمی، ۱۳۹۲).

باوجود پیشرفت علم و تکنولوژی در عصر حاضر، باورهای خرافی همچنان در زندگی انسان‌ها جریان دارد و زنان بیش از مردان به خرافات روی آورده و در زندگی خود بدان توجه می‌کنند. زنان به دلیل نابرابری‌ها، نداشتن حضور اجتماعی، نداشتن قدرت اقتصادی، خانه‌نشینی، نظام سلطه مردانه، تعدد زوجات، بیشتر به سمت سرنوشت‌گرایی، افکار قضا و قدری، سوگواری‌ها و ترس‌ها کشانده شدند و در پی چاره‌اندیشی به مسائل خرافی روی آورده‌اند (عابدیان و نفری، ۱۳۹۵). گرایش به خرافات از منابعی همانند ابهام موقعیت ازجمله موقعیت‌های فردی و اجتماعی شکل می‌گیرد. هنگامی که ناآرامی و سختی و اضطراب و بی‌اعتمادی اجتماعی افزایش می‌یابد، افراد مستعد دچار شک و بی‌اختیاری می‌شوند. این موقعیت‌های مبهم درباره زنان، بیشتر صدق می‌کند؛ به همین دلیل برای خروج از این تنش و

^۱ tremayne

اضطراب به خرافه روی می‌آورند (دهقانی و ابراهیمی، ۱۳۹۸). همچنین خانم‌ها به دلیل آنکه در محیط اجتماع نمی‌توانند به برخی اهداف و حقوق خود برسند، با روی آوردن به خرافات می‌خواهند تنش‌های زندگی خود را حل کنند (پور اکبریان جهرمی، ۱۳۹۶). به‌هرحال، میزان خرافه‌گرایی در شهر یزد از جمله مباحث مهمی است که بر باورها و نگرش افراد جامعه نیز اثر می‌گذارد؛ بنابراین، در این تحقیق به بررسی عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر گرایش به خرافات در بین زنان حاشیه‌نشین شهر یزد پرداخته می‌شود و این تحقیق به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که آیا بین عوامل اجتماعی-فرهنگی با گرایش به خرافات در بین زنان مناطق حاشیه‌ای شهر یزد رابطه وجود دارد؟

پیشینه‌ی تجربی

مطالعات مختلف نشانگر این است که گرایش به خرافات در بین افراد با سنین بالا به‌طور معنی‌داری بیش از افراد با سنین پایین است (رمضانی، ۱۳۹۷؛ ربیعی، ۱۳۹۵؛ عزیزخانی، ابراهیمی و آبتین، ۱۳۹۴؛ ناظمی، ۱۳۹۲؛ جانعلیزاده چوب‌بستی، بابازاده بائی و ابراهیمی، ۱۳۸۸). نتایج تحقیقات بهرامی (۱۳۹۷) و زارع، زارع و عمادی (۱۳۹۶) نشان می‌دهد گرایش افراد متأهل به خرافات به‌طور معنی‌داری بیشتر از افراد مجرد است. در چند مطالعه گرایش به خرافات در بین افراد شاغل به‌طور معنی‌داری بیش از افراد غیرشاغل بوده است (دهقانی و ابراهیمی، ۱۳۹۸؛ خانی، ۱۳۹۵؛ جماعتی اردکانی و شفیع‌نیک‌آبادی، ۱۳۹۳؛ ابراهیمی زاد جویمی، ۱۳۹۳؛ عبداللهی، ۱۳۹۱). پژوهش‌های مختلف نشان داد بین میزان نوگرایی^۱ و میزان گرایش به خرافات رابطه معکوس و مستقیم وجود دارد (یوسف وند، ۱۳۹۵؛ افشانی و احمدی، ۱۳۸۸؛ قاسمی و همکاران، ۱۳۸۶).

^۱ Modernism

تحقیق صفایی، طیبی نیا و عرفانی (۱۳۸۹) نشان از رابطه معکوس و معنی‌دار بین میزان ازخودبیگانگی^۱ و میزان گرایش به خرافات داشت. پژوهش خانی و همکاران (۱۳۹۲) حاکی از رابطه معکوس و معنی‌دار بین میزان رضایت از زندگی^۲ و میزان گرایش به خرافات بود. برخی مطالعات به این نتیجه رسیده‌اند که رابطه معکوس و معنی‌دار بین میزان یادگیری اجتماعی^۳ و میزان گرایش به خرافات وجود دارد. (فرناندز^۴ و تیمبرلیک^۵ ۲۰۲۰ و بنونوتی^۶ و دیگران (۲۰۱۸)

مطالعات نشان داد بین میزان محرومیت اجتماعی و میزان گرایش به خرافات رابطه به صورت مثبت و معنی‌دار است (سلطانا^۷، چودوری^۸ و شاپلا^۹، ۲۰۱۹؛ خانی و دیگران، ۱۳۹۲). سیرام^{۱۰} (۲۰۱۸) در پژوهش خود دریافت بین میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی^{۱۱} و میزان گرایش به خرافات رابطه معکوس و معنی‌داری وجود دارد.

تمام دیدگاه‌ها و پژوهش‌های انجام شده نشان داد که گرایش به خرافات یک مسئله جهانی است که روندی رو به افزایش دارد. متغیرهای تحقیق حاضر، جامع‌تر از سایر پژوهش‌هایی است که در مورد خرافات انجام شده است. در هر کدام از تحقیقات پیشین به یکی یا تعدادی از این متغیرها پرداخته شده است. در تحقیقات گذشته به زنان به طور مجزا، کمتر پرداخته شده است. همچنین مناطق حاشیه‌ای به دلیل ویژگی‌های خاص ساکنین آن، حائز توجه است و بالاخره اینکه شهر یزد شهری صنعتی و سنتی با ویژگی‌های دینی است و به این دلیل برای این مطالعه مناسب است.

-
- ¹ Alienation
  - ² Life satisfaction
  - ³ Social learning
  - ⁴ Fernandez
  - ⁵ Timberlake
  - ⁶ Benvenuti
  - ⁷ Sultana
  - ⁸ Chowdhury
  - ⁹ Shapla
  - ¹⁰ Sriram
  - ¹¹ Mass media

چارچوب نظری

بی‌شک، رفتار انسان‌ها تحت تأثیر اندیشه‌های آنان است به گونه‌ای که با بازبینی آن روشن می‌شود که رفتار افراد تا حد زیادی نشانگر طرز تفکر و نوع اندیشه آنان است و اگر از طرز تفکر افراد مطلع باشیم می‌توانیم تا رفتار آنان را پیش‌بینی کنیم. خرافات نیز از این قاعده کلی مستثنی نیست. رفتارهای خرافی افراد از اندیشه و طرز تفکر آنان متأثر است به بیان دیگر کسانی که رفتارهای خرافی را به دلیل غیرمنطقی بودنشان نمی‌پذیرند از انجام آن دوری می‌کنند از طرفی کسانی که دست به اعمال خرافی می‌زنند در جوهره اندیشه‌شان نیز به درستی و معقولانه بودن این رفتارها اعتقاد دارند؛ بنابراین، نتیجه می‌گیریم که رفتارهای خرافی از باورها، اندیشه‌ها و تفکرات خرافی سرچشمه می‌گیرد. پس اگر ما بتوانیم بر عوامل مؤثر بر اندیشه‌های خرافی آگاهی پیدا کنیم، درواقع موفق به شناخت عوامل مؤثر بر رفتارهای خرافی شده‌ایم (افشانی، ۱۳۸۵).

در رابطه با خرافات زنان عوامل اجتماعی زیادی تأثیرگذار است که باعث تشدید یا کاهش این پدیده می‌شود که یکی از این عوامل نوگرایی است. نوگرایی از تفاوت‌های عمده انسان سنتی و انسان مدرن است. لوی برول معتقد است در جوامع سنتی تفکر عاطفی، شاعرانه و اساطیری حاکم است. از آنجاکه خود و جهان خارج هرگز از یکدیگر جدا نمی‌شوند مذهب، زبان و فرهنگ قومی دست‌به‌دست هم می‌دهند تا ذهن فرد را به گونه‌ای رشد دهند تا پذیرای تداوم خرافات باشند؛ بنابراین، مفاهیم رمزی-جادویی در سراسر زندگی شخص بر تفکر او حاکم است، اما در جوامع علمی که تکیه بر خردگرایی است اندیشه اولیه کنار گذاشته و نقی می‌شود و به جدا شدن خود از محیط و تشکیل یک جهان عینی کمک می‌کند (جاهودا، ۱۳۷۱).

از نظر اینکلس و اسمیت^۱ در مقابل جوامع نوگرا، انسان‌ها در جوامع سنتی؛ محکوم به جمود فکری، هراسان از نوآوری، اسیر سرنوشت، بی‌اعتماد و ناآشنا به جهان خارج، فاقد روحیه سودمندانه و به شدت وابسته به اقتدار سنتی هستند. فرد در جوامع سنتی منفعل، فاقد همت بلندپروازانه و ناتوان برای تغییر سرنوشت است و اهمیتی به آموزش نمی‌دهد (اینکلس و اسمیت،

^۱ Inkeless & Smith

(۱۹۷۴). انسان نوین بر اساس ویژگی‌هایی از جمله فاصله‌گیری از تقدیرگرایی، کنش عقلانی و برنامه‌ریزی شده، احترام به دیگران، علم و تکنولوژی می‌تواند از خرافات دور شود. همچنین براساس مطالعه‌ای که در سه شهر ایلام، اصفهان و اهواز صورت گرفته است، بین میزان نوگرایی و گرایش به خرافات رابطه معناداری وجود دارد (افشانی، ۱۳۸۵)؛ بنابراین، میزان نوگرایی می‌تواند به‌عنوان یک متغیر تأثیرگذار بر گرایش افراد به خرافات در نظر گرفته شود.

از آنجایی که مفهوم پایگاه اجتماعی-اقتصادی^۱ یکی از مهم‌ترین و کاربردی‌ترین متغیرهای مستقل برای تحلیل رفتارها، ایستارها، عقاید افراد و موقعیت‌های آن در سلسله‌مراتب اجتماعی است؛ از این رو نقش تعیین‌کننده‌ای در مورد خرافات دارد. طبقات اجتماعی زمانی که توانایی حل مسائل خود را نداشته و از نظر بینش اجتماعی سطح پایینی داشته باشند شروع به تولید باورهای غیرعقلانی می‌کنند (هانتینگتون^۲، ۱۳۷۰).

هوگارت^۳ در کتاب «فواید سواد» به بررسی میزان رواج خرافات در بین طبقه کارگر پرداخته است. او می‌گوید که چگونه خرافاتی مانند خوش‌شانسی، رؤیاها و سلامتی در همه ابعاد زندگی ما نفوذ کرده است؛ همچنین او معتقد است با اینکه افراد طبقه کارگر به خرافات می‌خندند و خود را از داشتن عقاید خرافی عاری می‌دانند اما در حقیقت همان راهی را می‌روند که در همان نقشه مشخص شده است. وی در مجموع به این نتیجه می‌رسد که افراد طبقه کارگر بیشتر به خرافات می‌پردازند چراکه سواد کمتری دارند (جاهودا، ۱۳۷۱).

به‌طورکلی می‌توان گفت خرافات نزد مردم عمومی شده و فقط از نظر شدت و ضعف متفاوت است. زمانی که طبقات اجتماعی توانایی حل مسائل خود را نداشته و همچنین سطح پایینی از بینش اجتماعی داشته باشند شروع به تولید باورهای غیرعقلانی می‌کنند. از جمله عواملی که با خرافات و میزان گرایش به آن در ارتباط است سطح تحصیلات و مؤلفه‌های آن و وضعیت اقتصادی و شغلی است. گسترش سطح سواد عمومی و فرهنگ عمومی جامعه باعث کاهش

^۱ Socio-economic base

^۲ Huntington

^۳ Hogart

اعتقاد و گرایش به خرافات می‌شود با این حال حتی انسان‌های مدرن نیز نمی‌توانند خرافات را به‌طور کامل رد کنند یا از آن رها شوند (شاهنوشی، ۱۳۸۸؛ یوسف وند، ۱۳۹۵).

نظریه‌ای که به‌طور مستقیم به تبیین پدیده‌ی خرافات می‌پردازد یادگیری اجتماعی است. براساس نظریه یادگیری اجتماعی که فرضیه‌های اصلی آن مبتنی بر آثار آلبرت بندورا^۱ است علت رفتارها و اندیشه‌های خرافی، فرهنگ حاکم بر جامعه است که با نفوذ و اثر بر فرد، بر نسل‌ها تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین، برخی خصوصیات فرهنگی و عادات اجتماعی که رنگ و بوی خرافی دارند به‌عنوان متغیرهای محیطی افکار، اندیشه‌ها و تصورات خرافی را در فرد ایجاد می‌کنند و فرد نیز به‌عنوان عامل گسترش خرافه در محیط بر افراد دیگر تأثیر می‌گذارد. رفتار هم از طریق تقلید (تقلید رفتار اعضای خانواده از دیگران) و هم از طریق تجربه‌های مستقیم فرا گرفته می‌شود. اگر ارائه این رفتار در محیط باعث برطرف کردن نیاز برای رسیدن به هدفی گردد احتمال بروز آن حتی بدون وجود پاداش هم زیاد خواهد بود به خصوص اگر این رفتار را الگویی ارائه دهد که برای مشاهده‌گر، اهمیت و پایگاه والایی داشته باشد (طالب‌پور و کریمی فر، ۱۳۹۸). به نظر اسکینر فرهنگ یک جامعه متشکل از رفتارهاست نه ارزش‌ها و افکار؛ رفتارهایی که خود تحت تأثیر نیروهای خارجی تشویق و تنبیه اند. در نتیجه، شناخت رفتار نیازمند مفاهیم ارزش و فکر نیست بلکه به شناخت عوامل و متغیرهای تعیین‌کننده رفتار یعنی عامل تقویت نیاز دارد (محسنی تبریزی، هویدا و داوودی، ۱۳۸۴). اسکینر اساس نظریه خود را بر اصل تقویت رفتار بنا گذاشته و معتقد است هرگاه بین پاسخ و ظهور یک تقویت‌کننده، پیوندی تصادفی به وجود بیاید رفتار حاصل رفتاری خرافی است. از نظر او رفتار یا عقیده زمانی در فرد ایجاد می‌شود که فرد به‌طور مکرر یک اتفاق را به‌طور عینی تجربه می‌کند و این تجربه منجر به اعتقاد به آن پدید می‌شود (فروغی و عسگری مقدم، ۱۳۸۸). در نظریه یادگیری، رفتار هم از طریق تقلید رفتار اعضای خانواده با دیگران و هم از طریق تجربه‌های مستقیم فرا گرفته

^۱ Albert Bandura

می‌شود اگر بروز یک رفتار در محیطی رسیدن به هدفی معین را نتیجه دهد احتمال بروز آن حتی بدون پاداش خارجی هم زیاد خواهد بود.

در مورد تأثیر محرومیت اجتماعی بر خرافات باید گفت به دلیل اینکه فقر، بیکاری، بردگی، استثمار، ستم، تحقیر اجتماعی، ظلمات روانی و اخلاقی توده‌ها و... ریشه در ساختار جوامع داشته و همچنین به دلیل ناتوانی انسان علیه چنین مواردی اعتقاد به خرافات دروغین مانع رشد فرهنگ و ترقی شده است. افراد دارای محرومیت اجتماعی به وسیله خرافات تعلیم می‌یابند؛ خرافاتی که طبقه سرمایه‌دار برای توجیه موجودیت خود به مثابه استثمارگر به وسیله خدمت‌گذاران خرافات تبلیغ می‌کنند تا زمانی که طبقه زیردست مطیع باقی بمانند، آن‌ها مردمی زحمت‌کشیده و دچار فقرند و به امید دسترسی به آرزوها در آینده زندگی می‌کنند. مارکسیسم^۱ استثمار طبقه ستمدیده را ریشه تمام افکار خرافی در جوامع فقیر می‌داند و آن را در برابر بورژوازی ایجادکننده سختی و شکنجه‌های بدتر از جنگ یا زلزله ناتوان می‌داند. به‌زعم مارکس خرافات خوف و ترس از نیروهای نهانی سرمایه‌دار است به دلیل اینکه آنان نمی‌توانند به وسیله توده‌های کارگری پیش‌بینی شوند، نیروهایی که زندگی کارگران و کاسب‌کاران کوچک را با ورشکستگی و انهدام ناگهانی تهدید نموده و به دنبال آن فقر، گدایی، فحشا و مرگ از گرسنگی را به بار می‌آورد؛ بنابراین، مبارزه علیه خرافات (افیون مردم) بر عهده جامعه‌شناسی است (خانی و دیگران، ۱۳۹۲).

فشار اجتماعی^۲ و تنش‌های عاطفی که در جوامع فقیر حاکم است زندگی افراد را نامطمئن و پرتنش می‌سازد که برای رهایی از آن‌ها به خرافات روی می‌آورند؛ بنابراین، خرافات ریشه عمیقی در درماندگی و محرومیت اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و جنسیتی افراد دارد. آنان خرافات را راه‌حلی مؤثر برای مشکلات می‌دانند و در زمان بحران زندگی مانند تولد، مرگ و زناشویی به آن روی آورده و در دام آن اسیر می‌شوند. با توجه به رایج بودن تعدادی از انواع خرافات در بین مردم نظیر شکستن آینه، نحسی عدد ۱۳، کوتاه کردن ناخن در شب احتمال می‌رود که محرومیت

^۱ Marxism

^۲ Social pressure

و درماندگی اجتماعی ریشه اصلی شکل‌گیری پدیده خرافات در جوامع باشد. (خانی و همکاران، ۱۳۹۲).

از دیگر متغیرهای تأثیرگذار احساس امنیت اجتماعی^۱ است که به نظر اینگلهارت^۲ امنیت برای سعادت انسان مهم است و همچنین احساس امنیت اجتماعی و روانی برای رشد و توسعه هر جامعه‌ای لازم و ملزوم است. قابل‌ذکر است که توسعه اجتماعی به‌طور مستقیم بر حس امنیت شخصی افراد تأثیرگذار است (اینگلهارت، ۲۰۱۶). وی با بررسی رابطه امنیت اقتصادی و جانی، افزایش احساس امنیت را از عوامل مؤثر بر کاهش ارزش‌های سنتی در جوامع پیشرفته صنعتی می‌داند که ضرورت هنجارهای مطلق را کمرنگ می‌کند. افراد در زمان فشارهای روانی به قوانین پیش‌بینی‌پذیر و خشک نیاز دارند. آن‌ها به اطمینان نسبت به آنچه روی می‌دهد احتیاج دارند زیرا در خطرند و فاصله‌شان تا خطر کم است (خالقی فر، ۱۳۸۱). همچنین از نظر اینگلهارت سطوح نسبتاً کم رضایت و اعتماد باعث می‌شود که شخص احتمالاً نظام ساختار موجود را نپذیرد و دچار بیگانگی اجتماعی و انومی شود. رضایت از زندگی، رضایت اجتماعی، فضای باز ارتباطات اجتماعی، حمایت از نظم اجتماعی موجود و اعتماد به یکدیگر که همگی به هم وابسته‌اند نشانه‌های نگرش‌های مثبت به جهانی را تشکیل می‌دهند که شخص در آن زندگی می‌کند. همچنین این نشانگان با بقای نهادهای اجتماعی و سطوح اقتصادی یک کشور رابطه دارد و کشورهای توسعه‌یافته به لحاظ اعتماد به یکدیگر، رضایت اجتماعی و سایر عناصر این نشانگان در جایگاه معتبری قرار دارند (اینگلهارت، ۱۹۹۹)؛ بنابراین، از نظر اینگلهارت با افزایش احساس امنیت اجتماعی، ارزش‌های سنتی کمرنگ می‌شود و ارزش‌های عقلانی و عالمانه جای آن‌ها را می‌گیرد. خرافات جزئی از این ارزش‌های سنتی است و دلیل پیروی افراد از این ارزش‌ها زدن مرهمی برای زخم بی‌امنیتی‌شان است.

^۱ Feeling of social security

^۲ Englehart

از دیگر عناصر تأثیرگذار می‌توان به ازخودبیگانگی اشاره نمود. مارکس پیدایش ازخودبیگانگی را با پیدایش مفهوم طبقه در جامعه برده‌داری و بعد از آن در جامعه زمین‌داری و امروزه در جامعه سرمایه‌داری و صنعتی هم‌زمان می‌داند. او جامعه را به طبقات مختلف برده و برده‌دار، رعیت و زمین‌دار، کارگران و صاحبان ابزار تولید تقسیم کرده است که در این طبقات، طبقات دارا برای استثمار طبقه تحت سلطه‌اش با ایدئولوژی خویش برای کسب مشروعیت به آن‌ها هویت کاذب می‌دهد که این هویت کاذب باعث ایجاد ازخودبیگانگی در انسان می‌شود. در زمان کمون اولیه که قبل از جامعه برده‌دار بوده انسان‌ها در مقابل قدرت‌های موجود هیچ نظارت و کنترلی نداشتند و برای نظارت بیشتر در جامعه به مذهب و جادو روی می‌آوردند و امروزه با تسلط سرمایه‌داری بر زندگی انسان و به بی‌قدرتی، پوچی و بی‌معنایی کشاندن او برای مشروعیت بخشیدن به حاکمیتشان در بین مردم از مذهب و خرافات و حتی رسانه استفاده می‌کنند. زمانی که در جامعه‌ای مشروعیت کاذب جای مشروعیت واقعی را بگیرد انسان ابتدا از خویشتن و سپس با جامعه‌اش بیگانه می‌شود و چنین جامعه‌ای به جای ره بردن به سوی انسانی شدن، فقط فرمان‌برانی مکانیکی خواهد داشت و از درون، جامعه کم‌کم فرو خواهد ریخت و نهایتاً به سستی و ضعف کشیده خواهد شد (کلاتری، بشیری گیوی و غلامی شاهسوار لو، ۱۳۹۱).

سیمن^۱ بیگانگی را ناشی از ساختار بروکراسی جامعه مدرن می‌داند زیرا انسان در این شرایط نمی‌تواند عواقب رفتار و اعمال خود را کنترل کند و نحوه کنترل و مدیریت جامعه به گونه‌ای است که فرد نمی‌تواند بین رفتار خود و پاداش ارائه شده از سمت جامعه ارتباط برقرار کند در نتیجه دچار بیگانگی می‌شود. سیمن پنج شاخص عمده را برای ازخودبیگانگی در نظر دارد

^۱ Seeman

که عبارت‌اند از: بی‌قدرتی^۱، بی‌معنایی^۲، بی‌هنجاری^۳، انزوآگرایی^۴ و جدایی از خویشتن^۵. از نظر او زمانی که افراد دچار ازخودبیگانگی می‌شوند قادر به کنترل نتایج اعمال و رفتارهای خود نیستند و به کنشی منفعلانه و ناسازگارانه در قبال جامعه گرایش می‌یابند (محسنی تبریزی، ۱۳۷۵).

رضایت از زندگی از عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر خرافات است. اینگلهارت به بررسی تطبیقی جوامع در حوزه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی-اقتصادی و سیاسی پرداخته است. یکی از متغیرهای مهم در بررسی او رضایت از زندگی است که به باور وی می‌تواند نتیجه‌ی گرایش به جامعه باشد. به این صورت که هرچه گرایش به جامعه منفی‌تر باشد رضایت از زندگی نیز در سطح پایین‌تری قرار می‌گیرد و البته نارضایتی از زندگی می‌تواند پیامدهای مهم سیاسی به دنبال داشته باشد. شاید بتوان یکی از این پیامدهای مهم سیاسی را گرایش به رفتارهای خرافی دانست که تعادل نظام اجتماعی را به خطر می‌اندازد (صفایی، طیبی نیا و عرفانی، ۱۳۸۹).

باورهای خرافی دو نوع‌اند: ۱. باورهای خرافی مثبت و ۲. باورهای خرافی منفی. بدون‌شک خرافات در طول تاریخ برای مردم برخی کارکردهای مثبت داشته؛ به‌گونه‌ای که در پیدایش، بهبود و یا از بین رفتن یک وضعیت، مؤثر بوده است. در کنار این موضوع، برخی خرافات نیز آثار منفی جبران‌ناپذیری برای افراد و حتی جامعه داشته است. افراد در شرایطی که از زندگی رضایت ندارند گرایش به خرافات پیدا می‌کنند تا از این طریق مرهمی بر زخم‌های خود بگذارند غافل از اینکه خرافات توهمی بیش نیست و یک تسکین‌دهنده موقتی است به این معنی که فقط برای آرام کردن فرد در کوتاه‌مدت مورد استفاده قرار می‌گیرد. افرادی که از زندگی رضایت دارند

¹ Feelings of Powelessness

² Feelings of Meaninglessness

³ Feelings of Normlessness

⁴ Feelings of Social Isolation

⁵ Feelings of Self Estrangement

کمتر از بدیل‌ها استفاده می‌کنند که یکی از این بدیل‌ها که می‌تواند برای افراد کارکردهای مخرب و یا حتی فاقد کارکرد باشد روی آوردن به خرافات به‌جای سعی و تلاش مستمر است (خانی و همکاران، ۱۳۹۲).

آندرسن^۱ و یانسن^۲ به وسایل ارتباط‌جمعی اشاره کرده و معتقدند که هر مصرف رسانه‌ای در بلندمدت از طریق تغییر آگاهی، ارزش‌ها و نگرش‌ها و حتی معرفی سبک‌های زندگی جدید به تغییر ساختار جامعه و مدرن کردن آن منجر شود (فاضلی، ۱۳۸۲).

سندرابال روکیچ^۳ تأثیر وسایل ارتباط‌جمعی را از طریق مکانیزم بازخورد مقایسه‌ای^۴ توضیح می‌دهد. وی معتقد است زمانی که افراد متوجه می‌شوند بعضی از ارزش‌هایشان به صورتی هستند که با تصور آن‌ها از خودشان به‌عنوان افراد اخلاقی و شایسته در تناقض است، دچار یک احساس نارضایتی از خود^۵ می‌شوند. همین احساس است که تغییر ارزشی ایجاد می‌کند و منجر به تغییر و تحول در سلسله‌مراتب ارزش‌های فرد می‌شود (دفلور^۶ و روکچ، ۱۹۸۲: ۲۲۲).

بدین ترتیب یکی از عواملی که می‌تواند میزان گرایش به خرافات در جامعه را تحت تأثیر قرار دهد وسایل ارتباط‌جمعی است. رسانه‌ها به‌عنوان مهم‌ترین بخش از هر جامعه محسوب می‌شوند که با تعیین خط‌مشی می‌توانند بر سبک زندگی مردم تأثیر بگذارند. همچنین رسانه‌ها می‌توانند با آگاهی دادن به مردم و نشان دادن و انتشار واقعیات موجود از گرایش مردم به خرافات جلوگیری کنند که همانا مسئولیت مهم و اصلی رسانه‌ها آگاهی دادن به مردم است (پوراکیریان جهرمی، ۱۳۹۶).

¹ Andersen

² Hansen

³ Sandraball Rokeach

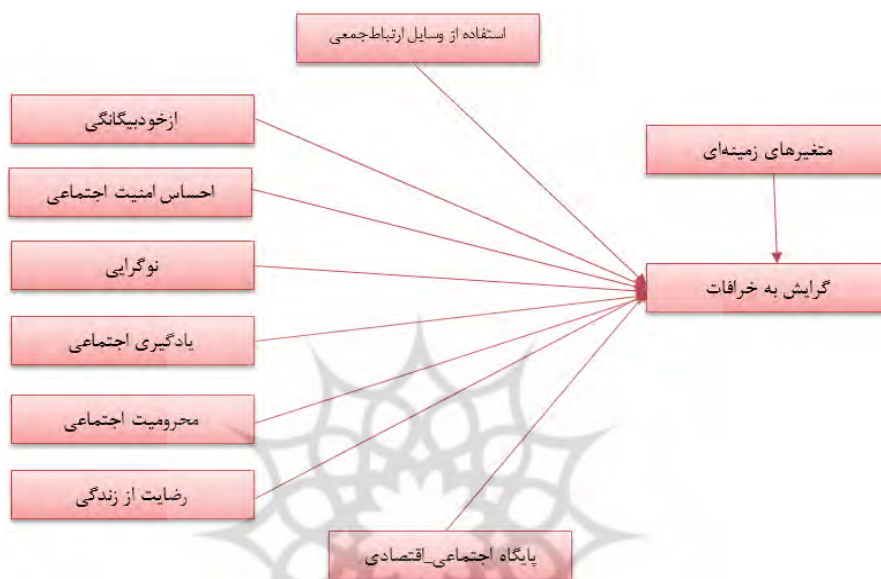
⁴ Comperative Feedback

⁵ Self – Dissatisfaction

⁶ Defleur

مدل نظری پژوهش

شکل ۱. مدل نظری پژوهش

فرضیه‌های پژوهش

۱. بین سن و گرایش زنان به خرافات رابطه وجود دارد.
۲. بین میزان گرایش زنان به خرافات برحسب وضعیت تأهل تفاوت وجود دارد.
۳. بین میزان گرایش زنان به خرافات برحسب وضعیت اشتغال تفاوت وجود دارد.
۴. بین پایگاه اجتماعی-اقتصادی و گرایش زنان به خرافات رابطه وجود دارد.
۵. بین نوگرایی و گرایش زنان به خرافات رابطه وجود دارد.
۶. بین ازخودبیگانگی و گرایش زنان به خرافات رابطه وجود دارد.
۷. بین رضایت از زندگی و گرایش زنان به خرافات رابطه وجود دارد.
۸. بین یادگیری اجتماعی و گرایش زنان به خرافات رابطه وجود دارد.

۹. بین محرومیت اجتماعی و گرایش زنان به خرافات رابطه وجود دارد.
۱۰. بین احساس امنیت اجتماعی و گرایش زنان به خرافات رابطه وجود دارد.
۱۱. بین میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی و گرایش زنان به خرافات رابطه وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق زنان (گروه سنی ۱۸ تا ۶۴ سال) مناطق حاشیه‌نشین شهر یزد است. مناطق حاشیه‌نشین شهر یزد شامل حسن‌آباد، صدرآباد و اسکان (پردیسان) است. با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران با سطح اطمینان ۹۵ درصد و دقت احتمالی ۵ درصد و واریانس به دست آمده از پیش‌آزمون، تعداد ۲۴۶ نفر از جامعه به‌عنوان نمونه آماری به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. به همین منظور طبق بلوک‌بندی شهری و نقشه‌های موجود، هر محله به ۹ بلوک تقسیم شد و در هر منطقه، ۳ بلوک گزیده شدند و نمونه‌ها به صورت تصادفی سیستماتیک در این بلوک‌ها انتخاب شدند.

ابزار مورد استفاده در این مطالعه، پرسشنامه محقق ساخته بود. در این تحقیق، از اعتبار محتوایی استفاده شد. به همین منظور، اولاً سعی شد گویه‌هایی که متغیرهای تحقیق را می‌سنجند یا از گویه‌های تحقیقات پیشین باشند که زیر نظر استادان مجرب استفاده و اجرا شده‌اند و یا برای انتخاب بهترین گویه‌ها برای متغیرهای جدید از نظرات محققان و استادان دیگر استفاده گردد و پایایی آن‌ها نیز به وسیله آلفای کرونباخ تعیین شود. بزرگ‌تر از ۰/۷ بودن ضرایب حکایت از همبستگی درونی گویه‌ها و پایایی ابزار تحقیق داشت.

جدول ۱. تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق

نام متغیر	مؤلفه‌ها
نوگرایی	<p>هر کس صلاح کار خود را بهتر از دیگران می‌داند. بهتر است انسان خود را از سیاست دور نگه دارد. جوامعی که از نظر علمی پیشرفته هستند سعادت‌مندند. افرادی که زیاد انتقاد می‌کنند آدم‌های خودخواهی هستند. دستورات پدر و مادر و بزرگ‌ترها باید بدون چون‌وچرا اجرا شود. اشکالی ندارد که هر مسئولی، اول خویشاوندان خود را استخدام کند. هرکسی باید آزاد باشد هر طور دوست دارد لباس بپوشد.</p>
یادگیری اجتماعی	<p>بعضی از آداب و رسوم، اگر علمی هم نباشند چون خانواده‌ام انجام می‌دهند، من هم انجام می‌دهم. در بعضی از رفتارهایم از دوستانم تبعیت (تقلید) می‌کنم. من به عقاید و آداب و رسومی معتقدم که خانواده‌ام اعتقاد دارند. رفتارهای اجتماعی من رفتارهایی است که از طریق سنت و خانواده آموخته‌ام. رفتارهای پرتکرار در جامعه را الگو قرار می‌دهم. در شرایط مختلف، رفتارها و اعمالی را از همسایگان خود می‌آموزم. از یادگیری عقاید و رفتارهایی که در جامعه موردقبول همه است، خوشحالم.</p>
محرومیت اجتماعی	<p>احساس شهروندی بیگانگی اجتماعی رضایت از تعاملات اجتماعی</p>

احساس امنیت	اعتماد اجتماعی
اجتماعی	امنیت اقتصادی
	امنیت جانی
از خود بیگانگی	احساس بی‌قدرتی
	بی‌هنجاری
	بی‌معنایی
	انزوای اجتماعی
	تنفر از خود
	بیگانگی فرهنگی
رضایت از زندگی	در بسیاری از زمینه‌های زندگی به شرایط ایده‌آل نزدیک شده‌ام. شرایط زندگی‌ام عالی است. از زندگی‌ام راضی هستم. هر چیز مهمی که در زندگی آرزوی آن را داشتم به دست آوردم. در صورتی که دوباره زندگی کنم همین مسیر را دنبال می‌کنم.
گرایش به خرافات	گذاشتن شیء آهنی زیر بالش نوزاد باعث رفع جن‌زدگی می‌شود. خانمی که تازه فارغ شده قبل از حمام زایمان نباید تنها باشد تا دچار آل‌زدگی نشود. جارو کردن در شب باعث کم شدن رزق و روزی می‌شود. آتش کردن زاغ و سرب برای رفع بیماری، جن‌زدگی و حل سایر مشکلات مفید است. تخم مرغ شکستن باعث رفع چشم‌زخم می‌شود. کتاب باز کردن باعث گشایش بخت و سایر مشکلات می‌شود. تفاله روی چای نشان از آمدن مهمان دارد. قیچی برهم زدن باعث جنگ می‌شود. خارش کف دست، نشان از پول دارد. خوردن ته‌دیگ باعث می‌شود در روز عروسی آن شخص باران ببارد.

ردیف شدن ظروف نشان از آمدن مهمان دارد.
 مرده اگر روز شنبه خاک سپاری شود باید لنگه کفش او همراهش خاک
 شود وگرنه یکی می میرد.
 اگر کسی خواب ببیند که با مرده همراه است، بد است.
 اگر یک مرد از وسط دو زن رد شود بختش بسته می شود.
 عیادت بیمار در روز شنبه و سه شنبه ایراد دارد.
 شنیدن قارقار کلاغ، خبر بدی را در راه دارد.

جدول ۲. ضرایب پایایی متغیرهای مختلف تحقیق

ردیف	متغیر	تعداد گویه‌ها	ضرایب پایایی (آلفای کرونباخ)
۱	نوگرایی	۷	۰/۷۸
۲	یادگیری اجتماعی	۷	۰/۸۱
۳	محرومیت اجتماعی	۱۲	۰/۷۳
۴	احساس امنیت اجتماعی	۱۶	۰/۷۲
۵	از خود بیگانگی	۲۵	۰/۷۵
۶	رضایت از زندگی	۵	۰/۷۱
۷	گرایش به خرافات	۱۶	۰/۸۰

یافته‌ها و نتایج

از مجموع ۲۴۶ نفر از پاسخگوی این تحقیق که همه آنان زنان حاشیه‌نشین شهر یزد بودند به لحاظ سنی، میانگین سنی پاسخگویان ۳۸ سال و حداقل سن ۱۹ و حداکثر سن ۶۴ سال بوده است. از نظر وضعیت تأهل ۱۴/۶ درصد پاسخگویان، مجرد و ۸۰/۱ درصد متأهل بودند. تحصیلات پاسخگویان به این صورت بود که ۷/۷ درصد از آنها بی‌سواد، ۱۶/۷ درصد از آنها

ابتدایی، ۱۳ درصد از آن‌ها راهنمایی، ۳۰/۹ درصد از آن‌ها دبیرستان و دیپلم، ۲۸/۹ درصد از آن‌ها دارای فوق دیپلم و کارشناسی و ۲/۸ درصد از آن‌ها دارای کارشناسی ارشد و دکتری بودند. از نظر وضعیت درآمد خانواده پاسخگویان، ۱۱/۴ درصد از آن‌ها در گروه درآمدی کمتر از یک میلیون تومان، ۲۵/۲ درصد از آن‌ها در گروه درآمدی بین یک تا دو میلیون تومان، ۱۷/۵ درصد از آن‌ها در گروه درآمدی بین دو تا سه میلیون تومان، ۲۷/۲ درصد از آن‌ها در گروه درآمدی بین سه تا چهار میلیون تومان، ۱۴/۲ درصد از آن‌ها در گروه درآمدی بین چهار تا پنج میلیون تومان و ۴/۵ درصد از آن‌ها در گروه درآمدی بیش از پنج میلیون قرار داشتند. از نظر وضعیت اشتغال، ۶۶/۳ درصد از زنان غیرشاغل و ۳۳/۷ درصد از زنان شاغل بودند. میزان محرومیت اجتماعی پاسخگویان با توجه به میانگین ۳/۴۹ بیشتر از حد متوسط گزارش شد. متغیر احساس امنیت اجتماعی در این پژوهش با میانگین ۲/۶۳ نشان می‌دهد که احساس امنیت اجتماعی زنان در این پژوهش در سطح پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد. پاسخگویان از نظر از خودبیگانگی با میانگین ۳/۲۱ در سطح بالاتر از متوسط قرار دارند. پاسخگویان از نظر نوگرایی در سطح بالاتر از حد متوسط قرار گرفتند که میانگین نوگرایی زنان ۲/۹۰ بود. میزان یادگیری اجتماعی پاسخگویان با توجه به میانگین ۳/۲۲ در سطح بالاتر از حد متوسط گزارش شد. در مورد میزان رضایت از زندگی افراد مورد مطالعه باید گفت که میانگین رضایت از زندگی پاسخگویان ۲/۲۵ بود و این نشان می‌دهد که رضایت از زندگی در میان پاسخگویان پایین‌تر از سطح متوسط است. از نظر میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی، میانگین پاسخگویان معادل ۲/۱۴ بود که میزان استفاده زنان از وسایل ارتباط جمعی در حد کمتر از متوسط ارزیابی شد. متغیر اصلی این تحقیق، گرایش به خرافات است. میانگین گرایش به خرافات پاسخگویان ۳۲/۷۲ بوده است که این نشان می‌دهد میزان گرایش به خرافات در بین پاسخگویان در سطح متوسط قرار دارد.

جدول ۳. آماره‌های توصیفی متغیرهای تحقیق

متغیر	میانگین	انحراف معیار	دامنه تغییرات	حداقل	حداکثر
سن	۳۷/۷۴	۱۱/۸۵۶	۴۵	۱۹	۶۴
تحصیلات	۲/۶۵	۱/۳۳۴	۵	۰	۵
محرومیت اجتماعی	۳/۴۹	۰/۴۴۶	۲	۲	۵
احساس امنیت اجتماعی	۲/۶۳	۰/۴۹۴	۳	۱	۴
ازخودبیگانگی	۲۱/۳	۰/۴۲۴	۲	۲	۴
نوگرایی	۲/۹۰	۰/۵۴۵	۳	۱	۴
یادگیری اجتماعی	۳/۲۲	۰/۵۸۲	۳	۲	۵
رضایت از زندگی	۲/۲۵	۰/۶۵۵	۳	۱	۴
میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی	۲/۱۴	۰/۵۶۱	۳	۱	۴
خرافات	۳۲/۷۲	۱۱/۴۹۹	۵۵	۲	۵۷

طبق اطلاعات جدول ۴، بین متغیرهای پایگاه اجتماعی-اقتصادی، نوگرایی، رضایت از زندگی و استفاده از وسایل ارتباط جمعی با گرایش به خرافات رابطه معکوس و معنی‌داری وجود دارد ($P < ۰/۰۵$) متغیرهای سن، ازخودبیگانگی، یادگیری اجتماعی و محرومیت اجتماعی با گرایش به خرافات رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد ($P < ۰/۰۵$). و بالاخره اینکه بین احساس امنیت اجتماعی و گرایش به خرافات رابطه معنی‌داری وجود ندارد ($P > ۰/۰۵$).

جدول ۴. ماتریس همبستگی بین متغیرهای تحقیق و میزان گرایش زنان به خرافات

متغیر	متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری
گرایش به خرافات	سن	۰/۱۵۵	۰/۰۱۵
پایگاه اجتماعی-اقتصادی		-۰/۲۲۶	۰/۰۰۰
نوگرایی		-۰/۳۵۵	۰/۰۰۰
ازخودبیگانگی		۰/۱۶۱	۰/۰۱۲
رضایت از زندگی		-۰/۳۳۳	۰/۰۰۰

۰/۰۰۰	۰/۳۵۰	یادگیری اجتماعی
۰/۰۱۹	۰/۱۵۰	محرومیت اجتماعی
۰/۶۹۵	۰/۰۲۵	احساس امنیت اجتماعی
۰/۰۰۰	-۰/۴۳۵	استفاده از وسایل ارتباط جمعی

جدول ۵ نشان می‌دهد بین گرایش به خرافات زنان مجرد و متأهل ساکن مناطق حاشیه‌نشین شهر یزد و بین میانگین گرایش به خرافات زنان شاغل و غیرشاغل ساکن مناطق حاشیه‌نشین شهر یزد، تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول ۵. خروجی آزمون تی مستقل جهت مقایسه میزان گرایش به خرافات زنان مجرد و متأهل و زنان شاغل و غیرشاغل

متغیر	مقولات	میانگین	انحراف معیار	تی	درجه آزادی	سطح معناداری
وضعیت تأهل	مجرد	۳۱/۹۷	۱۰/۶۱۷	-۰/۲۵۲	۲۳۱	۰/۸۰۲
	متأهل	۳۲/۵۱	۱۱/۹۳۱			
وضعیت اشتغال	شاغل	۳۱/۲۲	۱۰/۹۳۳	-۱/۴۷۰	۲۴۴	۰/۱۴۳
	غیر شاغل	۳۳/۴۹	۱۱/۸۳۴			

تحلیل مسیر^۱

در تحقیق حاضر، جهت بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم و اثرات کل سازه‌های مورد بررسی از تکنیک تحلیل مسیر با استفاده از نرم افزار Amos استفاده گردید.

^۱ Path Analysis

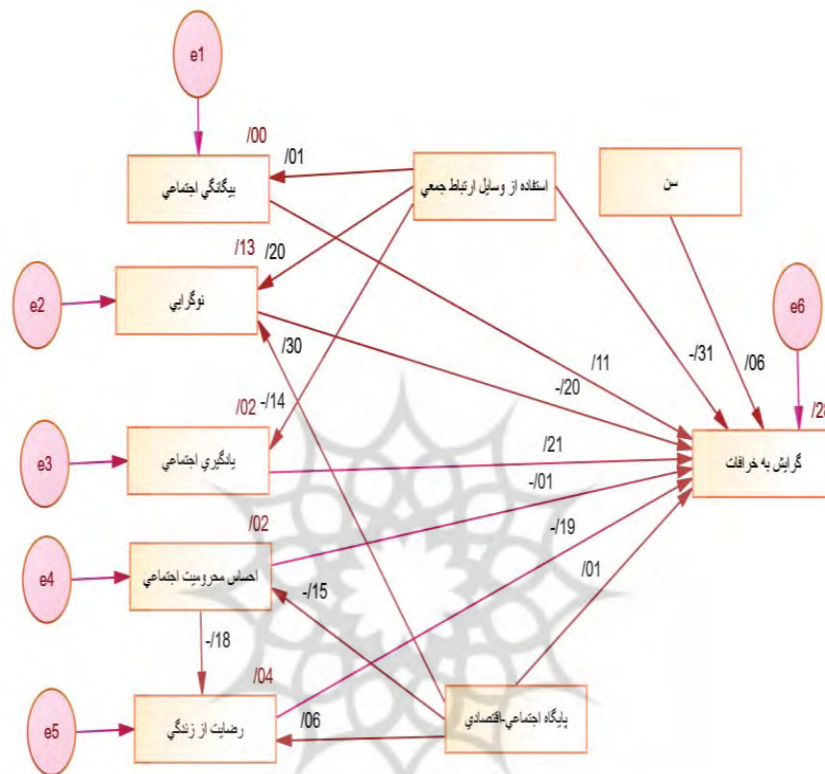

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد متغیر استفاده از وسایل ارتباط جمعی بیشترین تأثیر مستقیم را بر گرایش به خرافات دارد و متغیرهای یادگیری اجتماعی و نوگرایی در رتبه‌های بعدی هستند. در بین متغیرهای معنی‌دار مدل، پایگاه اجتماعی-اقتصادی بیشترین تأثیر غیرمستقیم را داشته است.

جدول ۶. اثرات مستقیم و غیرمستقیم کل متغیرهای مستقل بر میزان گرایش به خرافات

کل	نوع اثر		متغیرهای مستقل
	غیرمستقیم	مستقیم	
۰/۰۵۶	--	۰/۰۵۶	سن
-۰/۰۷۰	-۰/۰۷۶*	۰/۰۰۶	پایگاه اجتماعی-اقتصادی
-۰/۳۷۸***	-۰/۰۷۰**	-۰/۳۰۸***	استفاده از وسایل ارتباط جمعی
۰/۰۲۷	۰/۰۳۳**	-۰/۰۰۶	احساس محرومیت اجتماعی
۰/۲۰۷***	--	۰/۲۰۷***	یادگیری اجتماعی
-۰/۱۸۸**	--	-۰/۱۸۸**	رضایت از زندگی
-۰/۲۰۴**	--	-۰/۲۰۴**	نوگرایی
۰/۱۱۰	--	۰/۱۱۰	بیگانگی اجتماعی

* معنی‌دار در سطح کمتر از ۰/۰۵ ** معنی‌دار در سطح کمتر از ۰/۰۱ *** معنی‌دار در سطح کمتر از ۰/۰۰۱

شکل ۲. تحلیل مسیر اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر میزان گرایش به خرافات

بحث و نتیجه گیری

فرضیه اول تحقیق مبنی بر رابطه سن و میزان گرایش زنان به خرافات مورد تأیید قرار گرفت. نتیجه به دست آمده با یافته‌های حاصل از تحقیقات رضوانی (۱۳۹۷)، ربیعی (۱۳۹۵)، عزیزخانی، ابراهیمی و آبتین (۱۳۹۴)، ناظمی (۱۳۹۲)، صفایی، طیبی نیا و عرفانی (۱۳۸۹) و جانعلیزاده چوببستی، بابازاده بائی و ابراهیمی (۱۳۸۸) همخوانی دارد. در ارتباط با این فرضیه باید گفت که بین میزان گرایش به خرافات زنان ساکن در مناطق حاشیه‌نشین شهر یزد برحسب سن همبستگی معناداری وجود دارد؛ بنابراین، مطابق با یافته‌های پژوهش حاضر، بین سن و میزان

گرایش زنان به خرافات رابطه وجود دارد. به نظر می‌رسد نتیجه پژوهش حاضر توجیه‌کننده خوبی برای رابطه بین سن و گرایش به خرافات باشد. از آنجایی که افراد دارای سن کمتر تحصیلات بالاتری دارند و یا مشغول به تحصیلات دانشگاهی هستند کمتر اهل خرافات اند؛ لذا نتیجه این پژوهش منطقی به نظر می‌رسد. همچنین هرچه سن افراد پایین‌تر باشد وابستگی کمتری به خرافات دارند و هرچه سن افراد بیشتر شود و با مسائل و مشکلات متعددی در زندگی خود روبه‌رو شوند برای تسکین آلام خود به خرافات روی می‌آورند. همچنین نسل جدید، نسل دنیای مدرنیته و تکنولوژی اند و مسن‌ترها، نسل قدیمی‌اند که تحصیلات و آگاهی کمتری دارند و از تکنولوژی استفاده کمتری می‌کنند. به هر حال زنان مسن‌تر که به دوره دیگری تعلق دارند؛ اهداف، امیال، شیوه تربیت و افکار متفاوتی نسبت به زنان جوان‌تر دارند (عزیزی و مهدی زاده، ۱۳۹۵).

نتایج تحقیق در مورد فرضیه دوم درباره تفاوت معنادار میزان گرایش به خرافات زنان مجرد و متأهل مورد تأیید قرار نگرفت. یافته این تحقیق با نتیجه تحقیق عبداللهی (۱۳۹۱)، عزیزخانی، ابراهیمی و آبتین (۱۳۹۴) و قاسمی و دیگران (۱۳۸۶) مطابقت دارد؛ بنابراین، مطابق با یافته پژوهش حاضر، میانگین گرایش به خرافات در بین زنان مجرد و متأهل متفاوت نیست. از آنجایی که زنان همیشه مورد کم‌لطفی از سوی مردان و جامعه قرار می‌گیرند و محدودیت‌هایی در زندگی دارند به خرافات روی می‌آورند که این نوع گرایش بین زنان مجرد و متأهل دیده می‌شود. انواع خرافات وجود دارد که زنان برای به دست آوردن محبت فرد مورد نظرشان به کار می‌برند تا با او ازدواج کنند و پس از ازدواج بنا بر دلایلی چون طلاق، چندهمسری، نازا بودن و مشکلات فراوان دیگر به خرافات روی می‌آورند؛ بنابراین، بر اساس یافته‌های این تحقیق میزان گرایش به خرافات در بین زنان مجرد و متأهل تفاوتی ندارد زیرا در هر دوره از زندگی، امیال و مشکلاتی وجود دارد که زنان به سمت خرافات کشیده شوند.

فرضیه سوم درباره تفاوت معنادار میزان گرایش به خرافات زنان شاغل و غیرشاغل مورد تأیید قرار نگرفت. نتیجه به دست آمده با یافته‌های یوسف وند (۱۳۹۵) همخوانی دارد. از نظر جامعه‌شناسان، وضعیت و شرایط اجتماعی در گرایش به خرافات مؤثر است؛ لذا از نظر آن‌ها خرافات پاسخی به نیاز اجتماعی است. از آنجایی که جامعه مورد نظر ما زنان حاشیه‌نشین بودند

و از نظر شغلی در سطح و جایگاه پایینی قرار داشتند و چون توانایی برآورده کردن نیازها و خواسته‌هایشان را ندارند و شاغل بودن آنها تأثیری در کیفیت زندگی و تغییر سبک زندگی آنها ندارد؛ بنابراین، به خرافات روی می‌آورند؛ لذا این فرضیه که بین میزان گرایش به خرافات زنان بر حسب وضعیت اشتغال تفاوت وجود ندارد منطقی به نظر می‌آید.

نتیجه آزمون فرضیه چهارم مبنی بر رابطه پایگاه اجتماعی-اقتصادی و میزان گرایش به خرافات حکایت از تأیید فرضیه مذکور دارد. پایگاه اجتماعی-اقتصادی یک متغیر تأثیرگذار بر رفتار انسان‌هاست. زمانی که افراد در وضعیت نامناسب پایگاه اجتماعی قرار داشته باشند و از نظر رفاه اقتصادی در سطح پایینی باشند برای رسیدن به آرزوها و خواسته‌هایشان دست به اعمالی می‌زنند که دور از هنجارهای جامعه است؛ بنابراین، افراد بیکار و یا کم درآمد نسبت به افراد مرفه جامعه برای پر کردن خلأ و از بین بردن فاصله طبقاتی خود به خرافات روی می‌آورند. در واقع افراد با جایگاه پایین اجتماعی-اقتصادی هنگام مواجهه با سختی‌ها به جای به کارگیری روش‌های مناسب در جهت غلبه بر مشکلات، دست از تلاش برداشته و به راه‌های غیرعلمی و امیدهای واهی روی می‌آورند. همچنین آنها با مقایسه خود با طبقه مرفه عزت نفس خود را از دست می‌دهند و همیشه تسلیم نیروهای مقتدرتر از خود هستند و هیچ تلاشی برای کسب موفقیت نمی‌کنند و حتی این فرهنگ را به نسل‌های بعد از خود منتقل می‌کنند. این نتیجه با یافته‌های پژوهش ناظمی (۱۳۹۲)، قاسمی و دیگران (۱۳۸۶)، سلطانا، چوددوری و شاپلا (۲۰۱۹)، سینگ و دیگران (۲۰۱۸) و پرتی^۱، شارما^۲ و ناز^۳ (۲۰۱۷) تطابق دارد.

در مورد رابطه میزان نوگرایی و میزان گرایش به خرافات، آزمون فرضیه پنجم در جهت تأیید رابطه متغیرهای فوق عمل نمود. نتیجه به دست آمده با تحقیق یوسف وند (۱۳۹۵)، عزیزخانی، ابراهیمی و آبتین (۱۳۹۴)، ناظمی (۱۳۹۲) و قاسمی و همکاران (۱۳۸۶) همخوانی دارد. با افزایش مدرنیته و نوگرایی گرایش به خرافات کاسته شده است. انسان‌های مدرن شیوه تفکر و رفتار

¹ Preeti

² Sharma

³ Naz

خود را براساس سنت قرار نمی‌دهند بلکه اساس عقاید و رفتار خود را علم و منطق می‌دانند و به دنبال نوآوری و خلاقیت اند. برای انسان نوگرا تمام علت‌ها و معلول‌ها زمینه منطقی و علمی دارد و هر چیزی که رنگ و بوی خرافه و اسطوره دارد را نمی‌پذیرد؛ بنابراین، سبب پیشرفت او می‌شود و در شرایط سالم‌تری زندگی می‌کند. انسان گرایش فکری و رفتاری به پدیده‌های مدرن دارد و با دوری از سنت‌ها و روی آوردن به دانش و تکنولوژی، سبک زندگی خود و دیگران را در جهت بهبود آن تغییر می‌دهد؛ به این ترتیب نوگرایی در تضاد با خرافات قرار می‌گیرد. از نظر لوی برول در جوامع سنتی تفکر عاطفی، شاعرانه و اساطیری حاکم است. از آنجاکه خود و جهان خارج هرگز از یکدیگر جدا نمی‌شوند مذهب، زبان و فرهنگ قومی دست‌به‌دست هم می‌دهند تا ذهن فرد را به گونه‌ای رشد دهند تا پذیرای تداوم خرافات باشند؛ بنابراین، مفاهیم رمزی-جادویی در سراسر زندگی شخص بر تفکر او حاکم است، اما در جوامع علمی که تکیه بر خردگرایی دارد اندیشه اولیه کنار گذاشته و نفی می‌شود و به جدا شدن خود از محیط و تشکیل یک جهان عینی کمک می‌کند (جاهودا، ۱۳۷۱). همچنین از دیدگاه اینکلس و اسمیت در مقابل جوامع نوگرا، انسان‌ها در جوامع سنتی؛ محکوم به جمود فکری، هراسان از نوآوری، اسیر سرنوشت، بی‌اعتماد و ناآشنا به جهان خارج، فاقد روحیه سودمندانه و به شدت وابسته به اقتدار سنتی هستند. انسان در جوامع سنتی منفعل، فاقد همت بلندپروازانه، ناتوان برای تغییر سرنوشت است و اهمیتی به آموزش نمی‌دهد (اینکلس و اسمیت، ۱۹۷۴).

فرضیه ششم تحقیق مبتنی بر رابطه میزان از خودبیگانگی زنان و میزان گرایش آنان به خرافات مورد تأیید واقع شد. یافته‌های این پژوهش با تحقیق صفایی، طیبی نیا و عرفانی (۱۳۸۹) تطابق دارد. از خودبیگانگی از پدیده‌های نابه‌هنجاری است که معضلات زیادی را در زمینه فعالیت‌های اجتماعی به وجود آورده است و باعث به وجود آمدن مشکلات اجتماعی زیادی می‌شود. افراد در اثر مشغول شدن به آرزوهای دست نیافتنی، خود واقعی‌شان را فراموش می‌کنند؛ به این گونه که فرد بالاتر از خود را الگو قرار داده و تمام جنبه‌های زندگی وی اعم از خوب و بد را تحسین می‌کنند و در تلاش برای شبیه او شدن هستند. در این مسیر، زمانی که شکست می‌خورند از نظر روانی پریشان شده و دچار از خودبیگانگی می‌شوند و به سمت گوشه‌نشینی رفته

و منفعل شده و دست از تلاش برای سامان دادن اوضاع بر می دارند. همچنین انسان از خودبیگانه چون نظارت و تسلطی بر طبیعت ندارد و ارتباطش با جامعه قطع شده است به عقاید خرافی روی می آورد. همچنین بر اساس ۶ شاخص سیمن هر چقدر افراد دچار بی قدرتی، بی هنجاری، بی معنایی، تنفر از خود، بیگانگی فرهنگی و انزوای اجتماعی شوند به شانس و اقبال اعتقاد پیدا می کنند و به فالگیری و عقاید خرافی روی می آورند؛ بنابراین، هرچقدر افراد از خودبیگانه شوند بیشتر به خرافات گرایش پیدا می کنند.

در باب رابطه رضایت از زندگی و گرایش به خرافات به عنوان فرضیه هفتم، نتایج در جهت تأیید این فرضیه پیش رفت. یافته‌های این پژوهش با نتایج پژوهش‌های خانی و همکاران (۱۳۹۲) و صفایی، طیبی نیا و عرفانی (۱۳۸۹) مطابقت دارد؛ بنابراین، طبق نتایج به دست آمده، با افزایش رضایت از زندگی گرایش به خرافات کاهش می یابد. افرادی که رضایت از زندگی دارند انعطاف پذیرند، نسبت به آینده امیدوارند، تمایل به تغییر و بهبود شرایط زندگی خود دارند و انسان‌های هدفمندی هستند که برای رسیدن به هدف از طریق آگاهی و روش‌های منطقی و تعامل با محیط تلاش می کنند. اما افرادی که رضایت از زندگی ندارند چون بین انتظارات و زندگی واقعی‌شان ناهماهنگی وجود دارد دچار تنش، فشار روانی و عزلت شده و چون برای رسیدن به خواسته‌های خود از نظر روحی توانی ندارند که تلاش کنند؛ بنابراین، به روش‌های نادرست روی می آورند که کارکردی برای آن‌ها ندارد و حتی سبب گمراهی آن‌ها می شود. یکی از این روش‌های نادرست گرایش به خرافات است که مانع سعی و تلاش افراد در زندگی می شود.

نتایج تحقیق در مورد فرضیه هشتم مبنی بر رابطه یادگیری اجتماعی و میزان گرایش به خرافات نیز تایید شد. یافته‌های این پژوهش با نتایج تحقیق یوسف وند (۱۳۹۵)، فرناندز و تیمبرلیک (۲۰۲۰) و بنونوتی و دیگران (۲۰۱۸) همخوانی دارد. این رابطه نظریه آلبرت بندورا را تأیید می کند که خرافات را یک عنصر فرهنگی می داند و معتقد است از طریق یادگیری اجتماعی به نسل‌های بعدی منتقل می شود به صورتی که برخی خصوصیات فرهنگی و عادات اجتماعی که رنگ و بوی خرافی دارند به عنوان متغیرهای محیطی افکار، اندیشه‌ها و تصورات

خرافی در فرد ایجاد می‌شود و فرد نیز به‌عنوان عامل گسترش خرافه در محیط بر افراد دیگر نیز تأثیر می‌گذارد (محسنی تبریزی، هویدا و داوودی، ۱۳۸۴). یادگیری اجتماعی در گرایش افراد به خرافات تأثیر دارد. از آنجایی که خرافات یک عقیده سنتی است که از نسل‌های گذشته به نسل‌های بعدی منتقل می‌شود نقش خانواده و محیط فرد اهمیت دارد. افراد از طریق مشاهده به‌صورت خودآگاه و ناخودآگاه رفتار دیگران را یاد می‌گیرند که اگر فرد در محیطی باشد که آن رفتار بیشتر تکرار شود گرایش بیشتری نیز پیدا می‌کنند. همچنین احساسات و تقویت‌های درونی مثل تمایل به پیشرفت، احساس رضایت، پیروزی و ... هم در یادگیری تأثیر دارد به این معنا که فرد بر اساس انگیزه‌ای که دارد تصمیم می‌گیرد چه چیزهایی را یاد بگیرد و یا یاد نگیرد؛ بنابراین، عقیده و رفتاری که با انگیزه‌های او هماهنگی دارد را یاد گرفته و به آن عمل می‌کند.

نتایج تحقیق رابطه محرومیت اجتماعی و گرایش به خرافات به‌عنوان فرضیه نهم را تأیید نمود. یافته‌های این پژوهش با پژوهش‌های خانگی و دیگران (۱۳۹۲) و سلطانا، چودوری و شاپلا (۲۰۱۹) همخوانی دارد. افراد دارای محرومیت اجتماعی با خرافات تعلیم می‌یابند؛ خرافاتی که طبقه سرمایه‌دار برای توجیه موجودیت خود به‌مثابه استثمارگر توسط خدمت‌گذاران خرافات تبلیغ می‌کنند. زنان به ویژه در مناطق حاشیه‌نشین به دلیل سطح پایین سواد، دسترسی نداشتن به مشاغل با منزلت و فرصت‌های اجتماعی، تفریح و ... احساس محرومیت می‌کنند. افراد در مواقعی که ناکام‌اند و به شرایط ایده‌آل نرسیده‌اند ناامید شده و دچار نگرانی و ترس از آینده می‌شوند که برای دوری از وضعیت موجود و رسیدن به آرامش و خواسته‌ها به خرافات روی می‌آورند. آن‌ها رسیدن به آرزوها و جایگاهی که خود را لایق آن می‌دانند را خواب و خیالی بیش نمی‌بینند؛ از این رو، به اوهام و خیالات روی می‌آورند که این نیز سبب گسترش پدیده خرافات می‌شود.

نتیجه آزمون فرضیه دهم مبنی بر رابطه احساس امنیت اجتماعی و گرایش به خرافات حکایت از عدم تأیید فرضیه مذکور دارد. هرچند گرایش به خرافات که از اعتقادات غیرمنطقی هر جامعه محسوب می‌شود در نبود امنیت اجتماعی گرایش به آن بیشتر می‌شود اما نتیجه فرضیه دهم نشان داد که احساس امنیت اجتماعی با گرایش به خرافات رابطه‌ای ندارد. از آنجایی که نمونه مورد مطالعه ما زنان مناطق حاشیه‌نشین بودند، می‌توان گفت زنان از نظر ارگانیک رفتار خود را با

محیط تطبیق داده‌اند و شاید چون چیز زیادی برای از دست دادن ندارند، احساس عدم امنیت نمی‌کنند.

فرضیه یازدهم و آخر تحقیق مبتنی بر رابطه میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی و میزان گرایش زنان به خرافات بود. نتایج پژوهش حاضر از رابطه دو متغیر فوق با یکدیگر حمایت می‌کند. نتایج تحقیقات قاسمی و دیگران (۱۳۸۶) و سیرام (۲۰۱۸) با پژوهش حاضر مطابقت دارد. رسانه‌ها در شکل‌دهی افکار عمومی و تغییر نگرش‌ها، ابزاری اساسی اند (ربانی، افشانی و فاضل نجف‌آبادی، ۱۳۸۶: ۷۷). آن‌ها الگوهای نوینی را به جوامع وارد کرده تا جایگزین فرهنگ‌ها و ارزش‌های سنتی شود؛ بنابراین، از عواملان تغییر و تحول ارزش‌های حاکم بر جامعه هستند، به طوری که سنت‌ها را به مبارزه دعوت می‌کنند و به صورت یک عامل مؤثر در دگرگونی نگرش‌ها و رفتارهای نسل جدید عمل می‌کنند (نصیری، قاسمی و فیض‌الهی، ۱۳۹۹). وسایل ارتباط جمعی منابع کسب اطلاعات اند که با آموزش می‌توانند دانش افراد را افزایش دهند؛ لذا این توانایی را دارند که مردم را با خرافات و پیامدهای مخرب آن آشنا سازند. وسایل ارتباط جمعی با بالابردن آگاهی و شناخت مردم سبب گرایش کمتر آن‌ها به عقاید خرافی می‌شوند؛ بنابراین، بر اساس نتیجه فرضیه حاضر یکی از عواملی که می‌تواند میزان گرایش به خرافات در جامعه را تحت تأثیر قرار دهد وسایل ارتباط جمعی است که با افزایش میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی گرایش به خرافات کاهش می‌یابد. رسانه‌ها در دنیای جدید بیشتر در قالب اینترنت و فیلم درآمده‌اند و بیشتر مخاطبان آن‌ها نسل جوان اند و ارزش‌ها را از ارزش‌های سنتی به سمت ارزش‌های مدرن کشانده‌اند. همچنین با بالابردن سواد فرهنگی افراد شناخت آن‌ها در تمام امور افزایش می‌یابد و سبب می‌شود افراد کمتر از بدیل‌ها استفاده کنند و وسایل ارتباط جمعی در این زمینه نقش ویژه‌ای دارد. براساس یافته‌های تحقیق پیشنهادهای کاربردی به شرح زیر است:

- گسترش فرهنگ کتاب‌خوانی و مطالعه بین افراد جامعه
- شناسایی خرافات موجود و انتخاب شیوه‌های حکیمانه برای نشان دادن غیرواقعی بودن آن‌ها

- مشورت با متخصصان و کارشناسان دینی برای جلوگیری از رشد خرافات و ادعاهای
رمالان و مدعیان دروغین
- فرهنگ‌سازی تعقل و تفکر
- پیشرفت و آمادگی زنان برای پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی
- توزیع منصفانه امکانات برای کاهش گرایش به خرافات در مناطق محروم
- کنترل شبکه‌های اجتماعی، به‌ویژه کانال‌های تلگرامی و صفحات متعدد فال‌گیری و
دعانویسی در اینستاگرام

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- ابراهیمی‌زاد جویمی، رقیه؛ گشتاسب، مریم؛ مرتضوی، فخرالدین و کرمی، بختیار. (۱۳۹۳). مطالعه جامعه‌شناختی خرافه باوری در میان شهروندان گچسارانی. کنفرانس بین‌المللی علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی، تهران.
- افشانی، سیدعلیرضا. (۱۳۹۱). خرافه و جامعه دینی. اصفهان: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، شعبه اصفهان.
- افشانی، سیدعلیرضا. (۱۳۸۵). تبیین جامعه‌شناختی گرایش به خرافات. پایان‌نامه دکتری رشته جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان.
- افشانی، سیدعلیرضا و اصغر احمدی. (۱۳۸۸). میزان نوگرایی و گرایش به خرافات در شهر یزد. جامعه‌شناسی خرافات در ایران، پژوهشنامه، ۱۳ (۴۱)، ۵۹-۱۰۰.
- بهرامی، سمیره. (۱۳۹۷). بررسی میزان گرایش به خرافات در بین شهروندان شهر میناب. چهارمین همایش علمی پژوهشی استانی «نگاه معلم»، آموزش و پرورش شهرستان میناب، شهر بندرعباس.
- پاکدامن، محمدحسن. (۱۳۷۸). جامعه در قبال خرافات. گناوه: گوتنبرگ.
- پوراکبریان جهرمی، زهرا. (۱۳۹۶). بررسی نقش مجلات خانواده در ترویج خرافات بین زنان خانه‌دار (مطالعه موردی زنان خانه‌دار شهر تهران در پاییز ۹۵). پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته مطالعات فرهنگی و رسانه، دانشکده علوم ارتباطات و مطالعات رسانه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران.
- جانعلیزاده چوب بستی، حیدر؛ بابا زاده بانی، علی و ابراهیمی، سمانه. (۱۳۸۸). کاوشی جامعه‌شناختی در وضعیت خرافه‌گرایی دانشجویان. راهبرد فرهنگ، ۲ (۵)، ۱۰۷-۱۲۸.
- جاهودا، گوستاو. (۱۳۷۱). روان‌شناسی خرافات، چاپ سوم. ترجمه محمدنقی براهنی، تهران: انتشارات البرز.

جماعتی اردکانی، راضیه و شفیعی نیک‌آبادی، عاطفه. (۱۳۹۳). بررسی مقایسه‌ای رابطه بین سبک زندگی اسلامی و اعتقاد به خرافات در بین زنان شاغل و خانه‌دار. دومین کنفرانس ملی روانشناسی و علوم رفتاری، تهران.

حسین‌دشتی، سیدمصطفی. (۱۳۷۹). معارف و معاریف، تهران: موسسه فرهنگی آرایه. خالقی فر، مجید. (۱۳۸۱). بررسی ارزش‌های مادی و فرا مادی جوانان تحصیل‌کرده ایرانی، عوامل مؤثر بر آن و رابطه آن با برخی از نشانگان فرهنگی. پژوهشنامه فرهنگی، ۵ (۱۳)، ۱۰۷-۱۵۸.

خانی، صدریه. (۱۳۹۵). بررسی میزان خرافه‌گرایی در شهرستان دلفان و رابطه آن با عقلانیت و اعتقادات دینی. پایان‌نامه کارشناس ارشد رشته علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه.

خانی، لطفعلی؛ علمی، محمود؛ غفاری، مظفر و اسماعیلی، رضا. (۱۳۹۲). بررسی رابطه محرومیت اجتماعی با خرافات. مطالعات اجتماعی، ۶ (۲۱)، ۷-۱۹. درودی، مسعود. (۱۳۸۸). خرافات و کارکردهای آن. پژوهشنامه جامعه‌شناسی خرافات در ایران، ۱۱ (۴۱)، ۱۹۸-۱۸۱.

دهقانی، حمید و ابراهیمی، حدیقه. (۱۳۹۸). مطالعه احساس امنیت روانی و اجتماعی با گرایش به خرافات مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه اصفهان. پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۸ (۴)، ۹۹-۱۲۲.

ربانی، رسول؛ افشانی، سیدعلیرضا و فاضل نجف‌آبادی، سمیه. (۱۳۸۶). بررسی تفاوت نقش مردان و زنان در تنظیم خانواده (مطالعه‌ی موردی: شهر نجف‌آباد). مطالعات زنان، ۵ (۳)، ۵۹-۸۰.

ربیعی، کامران. (۱۳۹۵). کنکاشی در تلقی افراد از چپستی خرافات و عوامل مؤثر بر آن مطالعه موردی: شهرستان‌های استان اصفهان. دو فصلنامه جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۶ (۲)، ۷۳-۱۰۲.

رمضانی، خسرو. (۱۳۹۷). بررسی مقایسه‌ای رسوخ خرافات در نگرش به شیوه‌های بهداشتی و درمانی عامه مردم و تحصیل کرده‌های دانشگاهی استان کهگیلویه و بویراحمد. جامعه‌پژوهی فرهنگی، ۹ (۴)، ۲۵-۴۰.

زارع، علیرضا؛ زارع، حکیمه و عمادی، مهدی. (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر گرایش به خرافات در بین بازیکنان فوتبال ایران. فصلنامه مدیریت و توسعه ورزش، ۶ (۲)، ۳۱-۴۶.

شاهنوشی، مجتبی. (۱۳۸۸). خرافات و برخی علل و زمینه‌های آن. پژوهشنامه، ۱۱ (۴۱)، ۱۰۱-۱۱۶.

شعیمی، فاطمه. (۱۳۹۲). روانشناسی خرافات، انتشارات پارس بوک: نسخه الکترونیکی.

صفایی، صفی‌اله؛ طیبی‌نیا، موسی و عرفانی، نصرالله. (۱۳۸۹). بررسی عوامل جامعه‌شناختی مرتبط با خرافات. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، ۶ (۲۱)، ۱۵۵-۱۸۲.

طالب پور، اکبر و کریمیفر، نرمین. (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی خشونت علیه زنان در مناطق کردنشین ایران و عراق. مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان، ۱۷ (۴)، ۱۳۱-۱۶۲.

عابدیان، نجمه و نفری، حامد. (۱۳۹۵). عوامل مؤثر گرایش زنان به خرافات. کنگره بین‌المللی توانمندسازی جامعه در حوزه مدیریت، اقتصاد، کارآفرینی و مهندسی فرهنگی، تهران.

عباسی‌شوازی، محمدجلال و عسکری‌ندوشن، عباس. (۱۳۸۴). تغییرات خانواده و کاهش باروری در ایران (مطالعه موردی در استان یزد). نامه علوم اجتماعی، ۲۹ (۲۵)، ۳۵-۷۵.

عبداللهی، فردوس. (۱۳۹۱). بررسی رابطه ویژگی‌های فردی، شخصیتی و ارزش‌های خانوادگی با گرایش به خرافات در میان ساکنان حوزه شهری شهرستان نجف‌آباد. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد روان‌شناسی عمومی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام نور، اصفهان.

عزیزخانی، اقباله؛ ابراهیمی، جعفر و آبتین، جعفر. (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به خرافات (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه آزاد واحد اردبیل). جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، ۶ (۱۸)، ۵۳-۷۲.

- عزیزی، حمید و مهدی‌زاده، سیدمحمد. (۱۳۹۵). عوامل مؤثر بر انگیزه‌های زنان از تماشای سریال‌های شبکه ماهواره‌ای جم (Gem Tv) (مطالعه موردی: زنان شهر کامیاران). *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، ۱۴ (۳)، ۱۳۷-۱۷۰.
- فاضلی، محمد. (۱۳۸۲). *مصرف و سبک زندگی*، قم: صبح صادق.
- فروغی، علی و عسگری مقدم، رضا. (۱۳۸۸). بررسی میزان گرایش به خرافات در بین شهروندان تهرانی. *فصلنامه راهبرد*، ۱۰ (۵۶)، ۱۶۱-۱۹۱.
- قاسمی، وحید؛ عریضی، فروغ السادات؛ پورافکاری، نصرالله و افشانی، سیدعلیرضا. (۱۳۸۶). تبیین و تحلیل جامعه‌شناختی گرایش به خرافات. *علوم انسانی دانشگاه اصفهان*، ۷ (۲۸)، ۱۷۷-۱۹۸.
- کلانتری، عبدالحسین؛ بشیری گیوی، حسین و غلامی شهسوارلو، سهیلا. (۱۳۹۱). بررسی جامعه‌شناختی عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر ازخودبیگانگی اجتماعی شهرنشینان شهر گیوی. *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۴ (۳)، ۵۳-۶۳.
- محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۷۵). بیگانگی؛ مانعی برای مشارکت و توسعه ملی: بررسی رابطه‌ی میان بیگانگی و مشارکت اجتماعی و سیاسی. *نامه پژوهش*، ۱ (۱)، ۸۹-۱۰۹.
- محسنی تبریزی، علیرضا؛ هویدا، لادن و داوودی، مریم. (۱۳۸۴). تقدیرگرایی و عوامل مؤثر بر آن، سنجش میزان تقدیرگرایی در زنان بالغ شهرهای مراکز استان‌های کشور. *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۱ (۷)، ۱-۲۷.
- ناظمی، زهره. (۱۳۹۲). *بررسی عوامل جامعه‌شناسی گرایش به خرافات در بین شهروندان ساوجب، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته جامعه‌شناسی*، دانشگاه پیام نور مرکز تهران غرب، تهران.
- نصیری، سمیرا؛ قاسمی، یارمحمد و فیض‌الهی، علی. (۱۳۹۹). *پدیدارشناسی مصرف فرهنگی زنان بالای ۱۵ سال شهر ایلام*. *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، ۱۸ (۲)، ۱۵۳-۱۹۲.
- هانتینگتون، ساموئل. (۱۳۷۰). *سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی*، ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر نی.

یوسف‌وند، فرزانه. (۱۳۹۵). بررسی علل اجتماعی و فرهنگی گرایش مردم به خرافات در شهر الشتر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مطالعات فرهنگی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان.

- Abbasi Shawazi, M., J. & Askari Nodoshan, A. (2005). Family change and fertility decline in Iran: A case study of Yazd province. *Letter of Social Sciences*, 25, 35-75. [Text in Persian]
- Abdellahe, F. (2013). The relationship between individual characteristics, personality and family values with a tendency to superstition among urban residents of the city of Najaf Abad. Thesis Submitted for the Award of Master of Department of Payame Noor, Payame Noor University Faculty Humanity Science, Esfahan. [Text in Persian]
- Abedian, N., & Nafari, H. (2016). Effective factors of women's tendency to superstitions. *International Congress on Empowerment of Society in the field of management, economics, entrepreneurship and cultural engineering*, Tehran: 1-13. [Text in Persian]
- Afshani, S. A. (2006). Sociological explanation of the tendency toward superstition. PhD Thesis in Sociology, University of Esfahan, Esfahan. [Text in Persian]
- Afshani, S. A. (2012). *Superstition and the religious community*. Isfahan: Qom Seminary, Islamic Propaganda Office, Isfahan Branch. [Text in Persian]
- Afshani, S., A. & Ahmadi, A. (2009). The modernism level and tendency toward superstitions in the city of Yazd. *Pajooheshname*, 41, 59-100. [Text in Persian]
- Azizkhani, E., Ebrahimi, J., & Abtin, J. (2015). Social Factors Influencing Tendency towards the Superstitions (Case Study: Students of Azad University of Ardabil). *Sociological Studies of Youth Journal*, 18, 53-72. [Text in Persian]
- Azizy, H., & MehdizadeH, S. M. (2016). The Study of Effective factors on women motivations from watching serials satellite channel of GEM (GEM TV) (Case study: women of Kamyaran city). *Journal of Women Social and Psychological Studies*, 3, 137-170. [Text in Persian]
- Bahrami, S. (2018). Survey of the tendency to superstitions among the citizens of Minab. *The fourth provincial scientific research conference "From the perspective of the teacher"*, Bandar Abbas, 1-13. [Text in Persian]

- Bala, R. (2016). Study of level of superstitions and scientific attitude among adolescents. *Glob J Res Analysis*, 5, 349-50.
- Benvenuti, M. F. L., Toledo, T. F. N. D., Velasco, S. M., & Duarte, F. M. (2018). Behavior and illusions: a model to study superstition in a participant replacement experiment. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 31.
- DeFleur, M. L., & Ball-Rokeach, S. J. (1982). *Theories of Mass Communication*. U.S.A: Longman.
- Dehghani, H., & Ebrahimi, H. (2019). Studying the Feeling of Social and Psychological Security with a Tendency toward Superstition (Case Study: Isfahan University Students). *Strategic research on social issues in Iran*, 4, 99-122. [Text in Persian]
- Droudy, M. (2009). Superstitions and its functions. *Journal of Sociology of Superstition in Iran*, , 41, 181-198. [Text in Persian]
- Ebrahimizad Joyimi, R., Goshtasb, M., Mortazavi, F., & Karami, B. (2014). The sociological study of superstition among Gachsaran citizens. *Proceedings of the International Conference on Behavioral Sciences and Social Studies*, Tehran. [Text in Persian]
- Fazeli, M. (2003). *Consumption and lifestyle*, Qom: Sobh Sadegh. [Text in Persian]
- Fernandez, E. J., & Timberlake, W. (2020). Superstition revisited: Sex, species, and adventitious reinforcement. *Behavioural processes*, 170, 103979.
- Forughi, A., & Asgari Moghadam, R. (2010). The Study of Tendency for Superstition among Tehran's Citizens. *Rahbord Journal*, 53, 161-191. [Text in Persian]
- Ghasemi, V., Arizi, F. S., Pourafkari, N., & Afshani, S. A. (2007). Sociological explanation and analysis of the tendency to superstitions. *The University of Isfahan Humanities*, (28)7, 177-198. [Text in Persian]
- Hosseini Dashti, s. m. (1999). *Ma'aref and Ma'arif: Encyclopedia of Islamic Comprehensive*. Tehran: Arayeh Cultural Institute. [Text in Persian]
- Huntington, S. P. (1991). *Political order in changing societies*. Translated by Mohsen Thalasi, *Tehran: Ney Publishing*. [Text in Persian]
- Inglehart, R. (1999). „Trust, well-being and democracy. “V Democracy and Trust, Autor: Mark Warren, 88-120.
- Inglehart, R. F. (2018). Modernization, existential security, and cultural change. *Handbook of advances in culture and psychology*, 7.
- Jahoda, G. (1992). *The psychology of superstition*. Translated by Mohammad Naqi Braheni, Tehran: Alborz Publications. [Text in Persian]

- Jamaati Ardakani, R., & Shafiee Nikabadi, A. (2014). A Comparative Study of the Relationship between Islamic Lifestyle and Belief in Superstitions among Working and Housewives. *Second National Conference on Psychology and Behavioral Sciences*, Tehran. [Text in Persian]
- Janalizadeh Chub Basti, H., Babazadeh Baei, A., & Ebrahimi, S. (2009). Students Tendency toward Superstition, a Sociological Inquiry. *Strategy for Culture*, 5, 107-128. [Text in Persian]
- Kalantari, A. H., Bashiri Givi, H., & Gholami Shahsavarlou, S. (2012). The sociological evaluation of effective cultural and social factors on social alienation in givi city. *Journal of Iranian Social Development Studies*, 3, 53-63. [Text in Persian]
- Khaleghifar, M. (2002). Investigating the material and meta-material values of Iranian educated youth, the factors affecting it and its relationship with some cultural symptoms. *Cultural Research Journal*, 13, 107-158. [Text in Persian]
- Khani, L., Elmi, M., Ghaffari, M., & Ismaili, R. (2013). The examination of the relationship between social exclusion and tendency to superstition. *Social studies*, 21, 7-19. [Text in Persian]
- Khani, S. (2016). The investigation of the superstition in the delfan city and its relationship to rationality and religious beliefs. M.Sc. Thesis, Faculty of social sciences Department of sociology, Razi University. Kermanshah. [Text in Persian]
- Lindeman, M., & Aarnio, K. (2007). Superstitious, magical, and paranormal beliefs: An integrative model. *Journal of research in personality*, 41(4), 731-744.
- Mohseni Tabrizi, A. R. (1996). Alienation; a barrier to participation and national development: exploring the relationship between alienation and social and political participation. *Research Letter*, 1, 89-109. [Text in Persian]
- Mohseni Tabrizi, A. R., Hoveyda, L., & Davoodi, M. (2005). Acknowledgement and its effective factors: Measuring the degree of appreciation in adult women in the cities of the provincial capitals. *Journal of Social Sciences and Research*, 7, 1-27. [Text in Persian]
- Nassiri, S., Ghasemi, Y. M., & Feizolahi, A. (2020). Phenomenology of Cultural Consumption of Women Over 15 Years Old in Ilam City. *Journal of Women Social and Psychological Studies*, 18(2), 153-192. [Text in Persian]

- Nazemi, Z. (2013). The study of sociological factors tend to superstition among citizens Saveh's citizens. Master Thesis in Sociology, Payame Noor University Faculty Tehran Gharb, Tehran. [Text in Persian]
- Pakdaman, M. H. (1999). Society against superstitions. Ganaveh: Gothenburg. [Text in Persian]
- PoorAkbarian Jahromi, S. Z. (2017). A survey on the role of family magazines in promoting superstition among housewives. Thesis On: "Media and cultural studies", Faculty of Communication Sciences and Media Studies, Islamic Azad University Central Tehran Branch, Tehran. [Text in Persian]
- Preeti, Sharma, H., & Naz, S. (2017). Superstitious Beliefs and Happiness: A Correlation Study of Young Adults. *Journal of Economic Research*, 14(20), 583-594.
- Rabbani, R., Afshani, S. A., & Najafabadi, S. (2006). Investigating the Difference between the Role of Men and Women in Family Planning (Najafabad Case Study). *Women Studies*, 3, 59-80. [Text in Persian]
- Rabiei, K. (2017). A Search on Individual's Perception of Entity of Superstitions and Influencing Factors Case Study: Isfahan Province. *Journal of Economic Sociology and Development*, 2, 73-102. [Text in Persian]
- Ramazani, kh. (2018). A comparative study of the prevalence of superstitions in attitudes toward public health practices and university graduates in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Provinces. *Cultural Research Society*, 4, 25-40. [Text in Persian]
- Safaei, S., Tayyabi Nia, M., & Erfani, N. (2010). Investigating the sociological factors associated with superstitions. *Social Security Studies Quarterly*, 21, 155-182. [Text in Persian]
- Shahnoushi, M. (2009). Superstitions and some of its causes and contexts. *Research Journal*, 41, 101-116. [Text in Persian]
- Shoaibi, F. (2013). Psychology of Superstitions, Pars Book Publications: Electronic version. [Text in Persian]
- Shoja, M., Joibari, L., & Sanagoo, A. (2008). Common Myths among Women about Sexual Relationship in Pregnancy. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 14(2), 220-221.
- Singh, S., Mishra, V. N., Rai, A., Singh, R., & Chaurasia, R. N. (2018). Myths and superstition about epilepsy: A study from North India. *Journal of neurosciences in rural practice*, 9(3), 359-362.

- Slikkerveer, L. J. (1982). Rural health development in Ethiopia: problems of utilization of traditional healers. *Social Science & Medicine*, 16(21), 1859-1872.
- Smith, D. H. (1974). *Becoming modern: Individual change in six developing countries*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Sriram, A. (2018). An investigation of television programs that illustrate superstition and its effect on viewers. *Anthropological Researches and Studies*, (8), 285-302.
- Sultana, Z., Chowdhury, L., & Shapla, N. R. (2019). Study on superstitions related to pregnancy. *Journal of National Institute of Neurosciences Bangladesh*, 5(2), 172-176.
- Talebpour, A., & Karimifar, N. (2019). Comparative Study of Violence against women in Kurdish Regions of Iran and Iraq. *Socio-psychological studies of women*, 4, 131-162. [Text in Persian]
- Tremayne, S. (2006). Modernity and early marriage in Iran: a view from within. *Journal of Middle East Women's Studies*, 2(1), 65-94.
- Yousefvand, F. (2017). The analysis of social and cultural factors in people's tendency to superstition in Alashtar City. Thesis For Degree of Master of Science, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, University of Kashan, Kashan. [Text in Persian]
- Zare, A., zare, H., & Emadi, M. (2017). The Factors Affecting the Propensity for Superstition among Football Players in Iran. *Quarterly Journal of Sports Management and Development*, 2, 31-46. [Text in Persian]

نویسندگان

دکتر سیدعلیرضا افشانی

afshanalireza@yazd.ac.ir

ایشان استاد جامعه‌شناسی دانشگاه یزد و صاحب کتب و مقالات متعددی در حوزه علوم اجتماعی هستند. علاقه ایشان، پژوهش در مورد مسائل و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر جوانان و زنان است.

زهره شیخ‌علیشاهی

Zahra_sheikhalishahi@yahoo.com

ایشان دانشجوی کارشناسی‌ارشد پژوهش علوم اجتماعی در دانشگاه یزد هستند.

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی